

DE NEUSHOORN

RAYMOND VAN DER MEER

MET EEN VOORWOORD VAN ZKH PRINS BERNHARD

DE NEUSHOORN

RAYMOND VAN DER MEER

MET EEN VOORWOORD VAN ZKH PRINS BERNHARD

Colofon

De neushoorn is een uitgave van
Uitgeverij Elmar B.V., Rijswijk - 2002
© Raymond van der Meer - 2002
Tekstredactie: Joost Zwart
Fotografie: Raymond van der Meer
Layout: Pam van Vliet BnO, Delft
Vormgeving omslag: Wil Immink, Sittard

ISBN 90389 1227 7

INHOUD

VOORWOORD	7
DERTIG MILJOEN JAAR NEUSHOORNS	11
BEDREIGDE DIERSOORT	22
DE AFRIKAANSE NEUSHOORNS NADER BEKEKEN	28
SWAZILAND	44
OSSENIKKERS, PARASieten EN MESTKEVERS	66
DE RANGERS	68
Een dag op pad met een ranger in Mkhaya: op zwarte-neushoornpatrouille	72
Dankwoord	78

Ik hoop dat velen dit boek over de neushoorns met de vele fraaie foto's zullen bekijken en lezen.

A handwritten signature in blue ink, which appears to be 'Heruband'.

Prins der Nederlanden

VOORWOORD

Toen ik in 1996 voor de eerste keer naar Afrika ging om daar mijn geliefde neushoorns in het wild te gaan bekijken en als *eco volunteer* in Mkhaya Game Reserve in Swaziland te gaan werken, had ik nooit kunnen bedenken dat dit zo'n invloed zou hebben op mijn leven na die tijd. De indruk die het land en de mensen op mij gemaakt hebben, is met geen pen te beschrijven. Als ik terugkijk op de afgelopen vijf jaar, dan is er heel wat gebeurd. Toen ik Swaziland in maart 1996 na een verblijf van zes weken verliet, beloofde ik de beheerders van de Biggame Parks, Ted Reilly en zijn zoon Mick Reilly, om ze vanuit Nederland te gaan helpen en geld in te zamelen voor de neushoorns in Swaziland. Ik verzamelde al jaren alles over neushoorns, maar nu wilde ik daadwerkelijk iets voor deze dieren gaan doen. Na een klein jaar van voorbereiding heb ik in januari 1997 met de hulp van een aantal sponsors de Neushoorn Stichting Nederland opgericht. Door het geven van voorlichting en diapresentaties op dierenmanifestaties, open dagen en scholen proberen wij mensen ervan te overtuigen dat het nog steeds bittere noodzaak is de neushoorns te beschermen om ze van de ondergang te redden.

Door de bijdragen van donateurs en sponsors van de Neushoorn Stichting Nederland hebben we de afgelopen jaren inmiddels een paar projecten in Mkhaya Game Reserve kunnen realiseren. Zo hebben we een aantal uitkijkposten voor de rangers gebouwd, een waterproject mogelijk gemaakt door pijpleidingen en cementen waterbakken te financieren en een groot waterreservoir helpen aanleggen, en nog steeds zijn we bezig om geld in te zamelen voor allerlei projecten in het park. Dat alles om ervoor te zorgen dat zowel de witte neushoorn als de sterk bedreigde zwarte neushoorn die in het park voorkomt optimaal worden beschermd.

Tijdens mijn verblijf in Afrika ben ik heel serieus begonnen met fotograferen. Er waren zoveel indrukken dat ik besloot ze vast te leggen, zodat ik mijn ervaringen met anderen zou kun-

nen delen. Na het uitbrengen van een kalender in 2000, ansichtkaarten en een fototentoonstelling, is er nu een echt fotoboek over neushoorns. Ik ben ontzettend trots op de mensen die mij hebben willen helpen bij het samenstellen en uitgeven van het boek; het is als een droom die uitgekomen is. De opbrengst van dit boek komt ten goede aan de Neushoorn Stichting Nederland en daarmee de neushoorns in de Biggame Parks van Swaziland.

Ik hoop door middel van dit boek mijn fascinatie voor dit machtige dier op u over te brengen en u ervan te overtuigen dat we met elkaar alles in het werk moeten stellen om te voorkomen dat de neushoorn van onze aardbol verdwijnt.

Raymond van der Meer
Mei, 2002

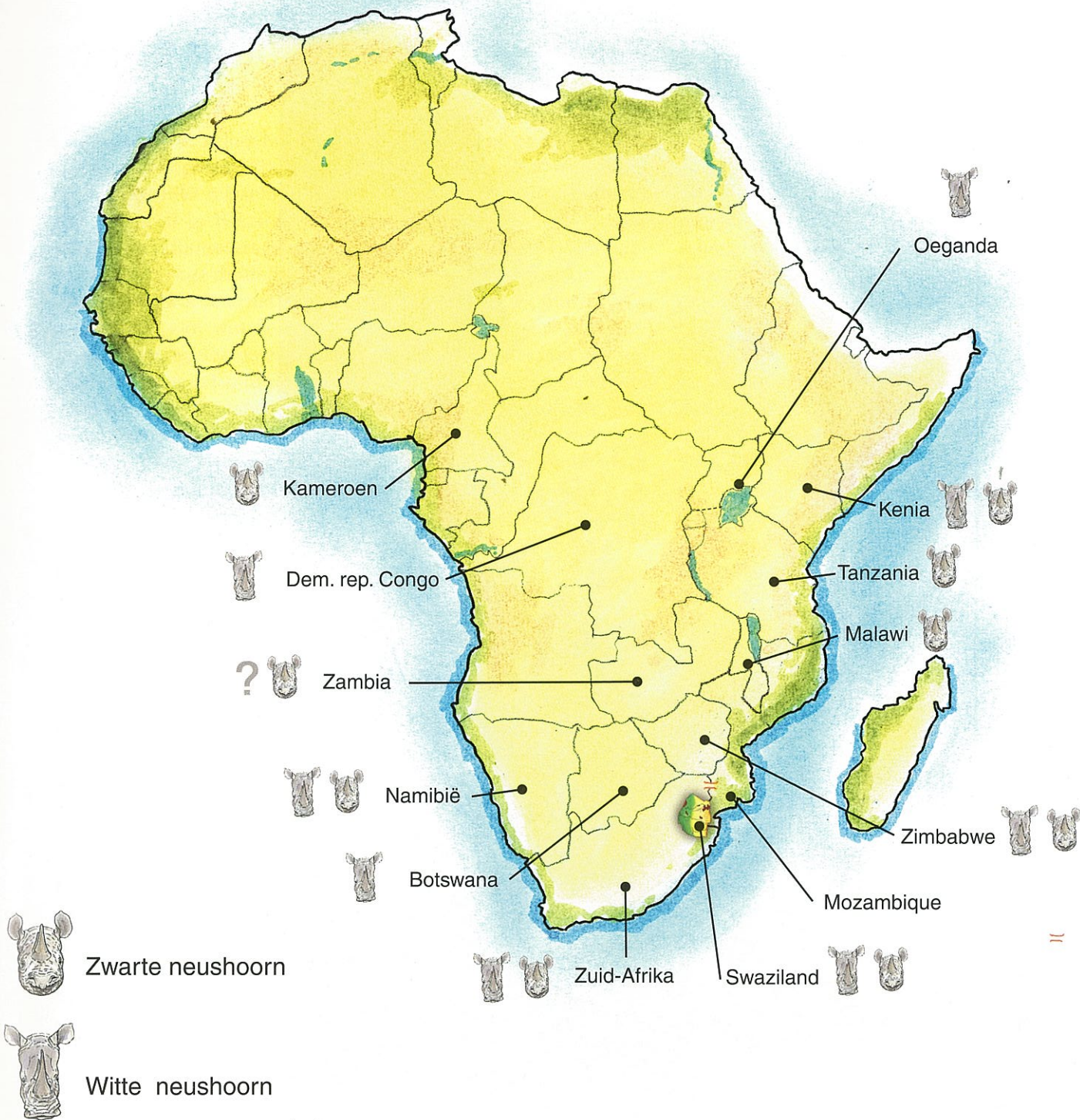

Zwarte neushoorn

Witte neushoorn

— In 2001 werd een deel van de omheining tussen Krugerpark en Mozambique weggehaald. Hierdoor is het weer mogelijk dat neushoorns vanuit Zuid-Afrika naar Mozambique trekken.

DERTIG MILJOEN JAAR NEUSHOORNS

Niemand weet zeker hoeveel er nog zijn, maar geschat wordt dat er nog ongeveer 10.400 witte neushoorns in het wild rondlopen. Dat lijkt misschien nog aardig wat, maar als u bedenkt dat alleen al in Klazienaveen ruim 11.000 mensen op luttele vierkante kilometers wonen, terwijl Afrika 30.257.594 km² meet, dan moge duidelijk zijn dat het niet zo veel is. De witte neushoorn wordt ernstig bedreigd, de huidige populaties zijn een fractie van wat ze ooit waren en alleen strikte beschermingsmaatregelen en een oorlog tegen stropers hebben voorkomen dat de soort totaal is uitgestorven. En dan zijn de cijfers voor de witte neushoorn nog de gunstigste. De andere vier neushoornsoorten is het nog slechter vergaan. De zwarte neushoorn blijft op 2700 exemplaren steken, de Indische neushoorn op 2500, de Sumatraanse op 300 en de Javaanse op 60-70. De oorzaak van deze schrikbarende lage getallen is niet moeilijk aan te wijzen: de mens. Het is de mens die een einde dreigt te maken aan een diergroep met een lange en boeiende geschiedenis.

Die geschiedenis begon in het Oligoceen, zo'n dertig miljoen jaar geleden. Uit tapirachtige wezens evolueerden de eerste neushoorns, al misten deze voorouders van de huidige soorten het belangrijkste, naamgevende kenmerk, de (neus)hoorn, nog. De hoorn fossiliseert weliswaar slechts in uitzonderlijke gevallen, maar aan de schedel van een neushoorn is goed te zien of en hoeveel hoorns hij droeg. Op de plaats van de hoorns vertoont de schedel namelijk ruwe aanhechtingsplaatsen.

Aanvankelijk leefden neushoorns alleen in Eurazië en Noord-Amerika. Pas twintig miljoen jaar geleden arriveerden ze in Afrika, toen er een landbrug ontstond tussen Eurazië en Afrika en veel diergroepen, waaronder ook neushoorns, Afrika konden bereiken, alwaar ze veel van de inheemse groepen verdrongen. Omgekeerd trokken Afrikaanse groepen, waaronder olifanten, juist noordwaarts.

De bekendste van de hoornloze neushoorns is *Baluchtherium*, een gigant die zo'n twintig miljoen jaar geleden in Azië leefde. Met een schouderhoogte van 5 m en een gewicht van 25 ton was dit het grootste landzoogdier dat ooit geleefd heeft. De schedel van deze reus was wel 1,20 m lang. De neushoorns vormden een zeer succesvolle groep. Binnen de familie ontstonden zowel gras- als bladeters, bovendien waren er soorten die in warme klimaten gedijden, terwijl andere juist de voorkeur hadden voor kou, zodat ze in tal van verschillende leefgebieden te vinden waren. In Noord-Amerika stierven de neushoorns aan het begin van de ijstijden uit, zo'n twee miljoen jaar geleden. In Eurazië en Afrika kwamen toen nog volop neushoorns voor. Ook in Nederland. Neushoorns zijn onder andere opgegraven in de kleigroeven bij het Limburgse Tegelen, waar zoogdierbotten zijn gevonden die tot de oudste van ons land behoren, maar ook in jongere aardlagen zijn resten van neushoorns aangetroffen; uit bijna alle perioden van het Pleistoceen zijn in Nederland wel neushoornbotten gevonden. In de warme perioden tussen de ijstijden in hadden we bosbewoners van het geslacht *Stephanorhinus*. Tijdens de laatste en op één na laat-

ste ijstijd leefde hier de wolharige neushoorn. Deze gedrongen neushoorn was een vaste metgezel van de wolharige mammoet. Evenals bij de mammoet was zijn lichaam met een dichte vacht bedekt. We kennen deze soort niet alleen van de talrijke botten die ervan gevonden zijn, maar ook uit grottekeningen. Opvallend kenmerk van deze soort was de zeer lange, zijdelings afgeplatte voorste hoorn. Na de laatste ijstijd, 10.000 jaar geleden, stierf de wolharige neushoorn uit. Daarmee was het aantal soorten gereduceerd tot de vijf huidige soorten.

Fossielen van de witte neushoorn en de zwarte neushoorn kennen we vooral uit de Riftvallei in Oost-Afrika (Kenia). Dit gebied is erg populair bij paleontologen omdat hier fossielen van onze vroegste voorouders zijn gevonden. Tijdens talloze expedities werden niet alleen wat spaarzame resten van de voorouders van de mens gevonden, maar vooral ook talrijke botten van runderen, paarden, olifanten en neushoorns. Het is

daarbij opvallend hoe weinig deze neushoorns in de loop van de tijd veranderd zijn. Terwijl andere groepen een duidelijke evolutie doormaakten, bleven de neushoorns vrijwel onveranderd. De Afrikaanse neushoorns behoren dan ook tot de oudste hoefdieren van onze planeet. Ongeveer vier miljoen jaar geleden bestonden deze soorten al. Je zou ze wat dit betreft de levende fossielen van de Afrikaanse vlakte kunnen noemen. In het Pleistoceen kregen de neushoorns ten slotte de vorm die ze nog steeds hebben (waarschijnlijk 1,5 à 2 miljoen jaar geleden).

Ook in Azië veranderden de neushoorns over een lange periode nauwelijks meer. Van alle drie de soorten uit dit werelddeel zijn fossielen bekend uit het Pleistoceen (2 miljoen tot 10.000 jaar geleden). En deze fossiele botten en kiezen lijken zo sterk op die van de recente neushoorns, dat ze tot dezelfde soorten gerekend kunnen worden.

DE VIJF OVERLEVERS

Neushoorns behoren tot de orde der *Perissodactyla*, de onevenhoevigen, die zo heten omdat ze aan elke voet een oneven aantal tenen hebben. Tot deze orde behoren ook de paardachtigen en tapirs.

De familienaam van de neushoorns is *Rhinocerotidae*. De familie telt nu nog vijf soorten, waarvan er drie in Azië leven en twee in Afrika. Hoewel ik zelf alleen de Afrikaanse soorten in het wild heb gezien en gefotografeerd, zou dit boek over neushoorns niet compleet zijn zonder ze alle vijf te beschrijven.

De Aziatische neushoorns

Sumatraanse neushoorn

Foto: A. Compost

Zijn wetenschappelijke naam luidt *Dicerorhinus sumatrensis*. *Dicerorhinus* is een samengesteld Grieks woord, *di* betekent 'twee', *ceros* betekent 'hoorn' en *rhinus* betekent 'neus'; *sumatrensis* betekent 'van Sumatra'.

De Sumatraanse neushoorn is ongeveer 2,50 tot

2,80 m lang, heeft een schouderhoogte van 1,10 tot 1,50 m en weegt ongeveer 1000 kg.

De Sumatraanse neushoorn komt voor in de regenwouden van Indonesië en Maleisië, met name op de eilanden Borneo en Sumatra. Deze kleinste neushoornsoort heeft een gladde huid en kort haar; alleen op de rand van de oren en aan de punt van de staart zijn de haren langer. Hij heeft twee verticale huidplooiën, een achter de voorpoten en een voor de achterpoten. Van de twee hoorns is de voorste meestal het langst, spits en

naar achteren gekromd, de achterste hoorn is vaak niet meer dan een knobbel. Sumatraanse neushoorns zijn net als Javaanse neushoorns 'browsers' of knabbelaars, die alleen bladeren en twijgen van bomen en struiken eten.

Beide soorten leven in lage dichtheden in dicht bos, waardoor het voor deze soorten niet zinvol is om exclusieve territoria te handhaven. Mannetjes hebben vrij grote leefgebieden waarbinnen ze rondtrekken. Ze markeren hun leefgebied met uitwerpselen en door in de grond te krabben en boompjes om te knakken. De leefgebieden van mannetjes overlappen elkaar, maar de kernen zijn wel gescheiden, ze overlappen ook met de veel kleinere leefgebieden van verschillende vrouwtjes. De Sumatraanse neushoorn komt verspreid in Azië voor, vrijwel overal in te kleine aantallen om zijn voortbestaan in de toekomst te waarborgen. Daarbij zijn de meeste gebieden niet echt veilig voor stroperij en worden er voortdurend delen van hun leefgebieden opgeofferd aan de landbouw en andere doeleinden. Toch is er in principe voldoende habitat voor vele duizenden Sumatraanse neushoorns beschikbaar, zodat ingeval de stroperij kan worden voorkomen de soort langzaam weer in aantal zou kunnen toenemen.

Javaanse neushoorn

Foto: A. Compost

Deze neushoornsoort heeft de wetenschappelijke benaming *Rhinoceros sondaicus* gekregen. Die naam is opgebouwd uit het Griekse *rhino*, dat 'neus' betekent, en *ceros*, dat 'hoorn' betekent; *sondaicus* verwijst naar de Sunda-eilanden in Indonesië (Sunda betekent Java).

De Javaanse neushoorn wordt ongeveer 3,50 m lang, heeft een schouderhoogte van circa 1,60 m en weegt zo'n 1600 kg.

De Javaanse en Indische neushoorn zijn nauw verwant, ze hebben beide een enkele hoorn, meestal vrij stomp en rechtopstaand. Beide soorten hebben een ruwe huid; bij de Javaanse neushoorn is die bedekt met hoekige 'schubben', bij de Indische neushoorn met 'schotelvormige wratten'. Beide hebben net als de Sumatraanse neushoorn verticale huidplooiën voor en achter de poten, maar daarnaast ook horizontale plooiën boven de poten, waardoor het lijkt of ze een harnas aan hebben. Ook over de nek liggen grote plooiën. De Javaanse neushoorn heeft een duidelijk 'zadel' op de nek door een huidplooi die over de nek doorloopt. Bij de Indische neushoorn loopt die plooi niet door. De Indische neushoorn is veel groter en heeft een massievere lichaamsbouw.

De Javaanse neushoorn is de zeldzaamste en meest bedreigde van de neushoorns. Het dier is erg schuw en leeft in dichte wouden op Java (Ujung Kulon) en in Vietnam (Cat Loc).

De levenswijze van de Javaanse neushoorn lijkt erg op die van de Sumatraanse neushoorn. Ze hebben een vergelijkbaar dieet en stelsel van gemarkeerde leefgebieden.

Het toekomstbeeld voor de Javaanse neushoorn is somber. Er zijn nog maar twee populaties over, beide in kleine gebieden, die bovendien nauwelijks meer uitgebreid kunnen worden. Er zal dus gewerkt moeten worden aan het vestigen van nieuwe populaties elders, maar het probleem is dat de huidige populaties zo klein zijn dat het niet verantwoord is om daar dieren uit over te plaatsen. Omdat er geen dieren in dierentuinen zitten, kan er ook geen fokprogramma worden opgezet. Bovendien is er nog eens gebrek aan echt veilige gebieden elders.

Indische neushoorn

Rhinoceros unicornis luidt de wetenschappelijke benaming. Die naam is opgebouwd uit het Griekse *rhino*, dat 'neus' betekent, en *ceros*, dat 'hoorn' betekent. *Unicornus* is Latijns en samengesteld uit *uni*, dat 'één' betekent, en *cornis*, dat 'hoorn' betekent.

De Indische neushoorn wordt zo'n 4 m lang, heeft een schouderhoogte van ongeveer 1,90 m en een gewicht van 1600-2200 kg.

De Indische neushoorn, die voorkomt in het noorden van India en in Nepal, is een grazer, maar hij eet ook veel waterplanten en als de rivier overstroomt en hij tijdelijk naar hoger gelegen gebieden moet uitwijken, gaat hij over op bladeren.

De mannetjes beschermen vrij kleine territoria, waardoor er flink gevochten wordt met andere seksegenoten. Door de ver grote snijtanden, een kenmerk dat ze met de twee andere Aziatische soorten delen, kunnen ze bij die gevechten flinke verwondingen oplopen.

De Indische neushoorn heeft zich in de afgelopen eeuw sterk hersteld door strenge beschermingsmaatregelen. Zowel in India als in Nepal waren er op een gegeven moment nog maar enkele tientallen neushoorns over, maar nu zijn er weer zo'n 2500 dieren, de meeste in Kaziranga in India en in Chitwan in Nepal. Het grote probleem is dat 90% van de dieren in slechts twee gebieden leeft die zeer gemakkelijk toegankelijk zijn. Mocht om de een of andere reden, politiek of economisch, de bescherming van de rangers wegvallen, dan kan het zeer snel gedaan zijn met de neushoorns. En dat is zeker niet ondenkbaar in landen waar de neushoorns voorkomen; zo is er in Manas, India, al een belangrijke populatie verdwenen omdat zich daar rebellen hebben gevestigd. Er wordt inmiddels wel

gewerkt aan het overbrengen van Indische neushoorns naar andere gebieden, maar de mogelijkheden daarvoor zijn in een van de meest dichtbevolkte delen van deze wereld zeer beperkt.

Over het algemeen vormt de stroperij voor de handel in de 'medicinale' hoorn nog immer de grootste bedreiging voor de Aziatische neushoorn, maar daarnaast speelt het voortdurend verlies aan leefgebied een belangrijke rol.

Witte neushoorn

De witte neushoorn, ook wel breedlipneushoorn genoemd, is de grootste neushoorn en het op twee na grootste landzoogdier. De mannetjes halen een schouderhoogte van 1,80 m en een gewicht van 2300-3000 kg, de vrouwtjes hebben een schouderhoogte van 1,70 m en een gewicht van ongeveer 2000 kg. De dieren worden tussen de 3,80 en 4,20 m lang. Een jong weegt bij de geboorte ongeveer 60 kg.

De witte neushoorn heeft een lang hoofd met twee hoorns. De voorste is bijna altijd langer dan de achterste. De lengte

van de hoorns loopt sterk uiteen, want de hoorn blijft het hele leven van de neushoorn doorgroeien. Jongen worden zonder hoorn geboren; na drie maanden verschijnt het eerste puntje en vervolgens groeit de hoorn met gemiddeld 7 cm per jaar. De lengte van de hoorn wordt beperkt door slijtage; neushoorns schuren hun hoorn regelmatig tegen objecten. Ook kan de hoorn afbreken, waarna deze weer aangroeit. De langste voorste hoorn ooit gemeten was 1,58 m lang, de langste achterste hoorn 0,566 m. De hoorns bestaan uit samengeperste holle vezels van keratine (vergelijkbaar met haar en nagels) en ontstaan als uitstulping van de huid. Ze staan los op een onderliggende bobbel in de schedel; er zit dus geen bot in.

Evenals alle neushoorns is de witte neushoorn zwaar gebouwd met krachtige spierbundels. Qua bouw verschilt de witte neushoorn van de zwarte door een bult op de rug, net

voor de dijen, en een veel zwaardere spierbundel in de nek. Die zware spierbundel is nodig omdat het hoofd van de witte neushoorn beduidend groter is en hij zijn hoofd vaak laag houdt om te kunnen grazen. De witte neushoorn heeft die zwaardere nekspieren nodig om dat zware hoofd te kunnen optillen, terwijl de zwarte neushoorn het lichtere hoofd hoger draagt omdat hij twijgjes en bladeren van struiken eet en derhalve minder zware spieren behoeft.

Het verschil in dieet uit zich ook in de bouw van de lippen. De witte neushoorn heeft een brede mond met een harde onderlip en een zachte gevoelige bovenlip waardoor hij het gras kort kan afbijten, terwijl de zwarte neushoorn puntige lippen heeft om takjes van struiken af te plukken. Dit verschil is de aanleiding geweest voor de alternatieve benamingen breedlipneushoorn en puntlipneushoorn.

De gangbare benamingen witte neushoorn en zwarte neushoorn doen vermoeden dat er een dramatisch kleurverschil tussen de twee Afrikaanse neushoornsoorten bestaat, maar

dat is niet het geval. De witte neushoorn heeft een grijze, onbehaarde huid, met uitzondering van een randje haar aan de puntige oren en wat borstelig haar langs de relatief korte staart. Toch lijkt het dier meestal een iets andere kleur te hebben omdat hij graag in de modder rolt waardoor de huid veelal bedekt is met een laagje opgedroogde modder en zodoende de kleur van de grond aanneemt. De zwarte neushoorn is qua kleur echter net zo grijs als de witte neushoorn en ook hij rolt graag in de modder en neemt eveneens de kleur van opgedroogde modder aan.

De huid is opgebouwd uit laagjes met een opperhuid die 1 mm dik is. Op de schouders kan de huid tot 20 mm dik worden en daarmee is dit dier waarlijk een dikhuid. De huid is voorzien van zweetklieren. Neushoorns kunnen dus zweten en evenals mensen doen ze dat wanneer ze gestresst raken, maar anders dan de mens zweten ze niet om af te koelen. Onder de huid bevindt zich een dikke vetlaag die op de onderbuik tot 50 mm dik kan zijn.

De poot van een neushoorn heeft drie tenen, elk voorzien van een nagel, wat goed te zien is bij een pootafdruk. De voor-

poten zijn iets groter dan de achterpoten. Aan de achterkant van de voetzool zit een inkeping, waardoor het spoor van een witte neushoorn duidelijk te onderscheiden is van dat van een zwarte neushoorn, die een veel minder diepe inkeping heeft.

De witte neushoorn kan 50 jaar oud worden. Er bestaan twee ondersoorten: de zuidelijke witte neushoorn (*Ceratotherium simum simum*), die op een handvol exemplaren in Kenia na allemaal in zuidelijk Afrika leven, en de iets kleinere noordelijke witte neushoorn (*Ceratotherium simum cottoni*), waarvan er nog slechts zo'n 25 over zijn in het Garamba National Park in Congo.

De witte neushoorn is een dier dat gedijt op relatief open en vlak, met kort gras begroeid terrein. Hij eet bij voorkeur *Panicum maximum*, een grassoort die onder bomen groeit. Zeer belangrijk daarbij is de aanwezigheid van waterplaatsen om te drinken en in de modder te rollen en van struikgewas voor de nodige beschutting.

Witte neushoorns worden meestal waargenomen met het hoofd dichtbij de grond. Met de neusgaten houden ze contact met de grond, vaak raken ze met de lippen de grond, zodat bij een zanderige ondergrond de brede mond een duidelijk spoor achterlaat. Als ze haast hebben, lopen ze in een stijlvol drafje met een snelheid tot 28 km per uur. Als ze gestresst zijn, kunnen ze overgaan in galop en dan een snelheid van 40 km per uur halen.

Zwarte neushoorn

De zwarte neushoorn wordt in vier ondersoorten verdeeld:

Diceros bicornis michaeli – in Zuid-Afrika (Addo National Park), Kenia en Noord-Tanzania

Diceros bicornis bicornis – in Zuid-Afrika en Namibië

Diceros bicornis minor – Zimbabwe, Zuid-Tanzania, Malawi, Swaziland en Zuid-Afrika

Diceros bicornis longipes – in Kameroen

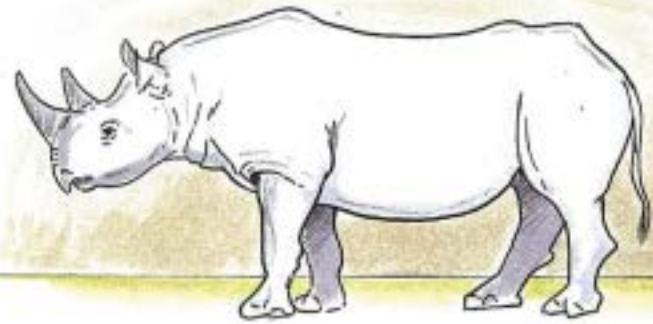
De zwarte neushoorn is inmiddels in de meeste landen van Afrika uitgestorven, onder andere in Somalië, Ethiopië, Soedan, Tsjaad, Rwanda, Nigeria, Centraal Afrikaanse Republiek, Angola, Oeganda, Mozambique en Mali.

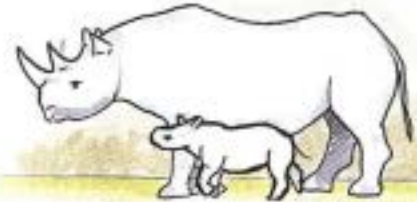
GROEI PROCES

Witte - of breedlipneushoorn

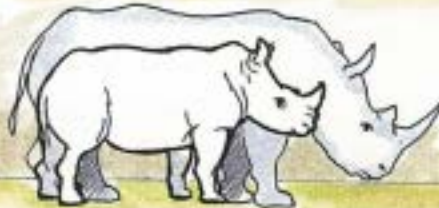
Zwarte - of puntlipneushoorn

0 - 3 maanden

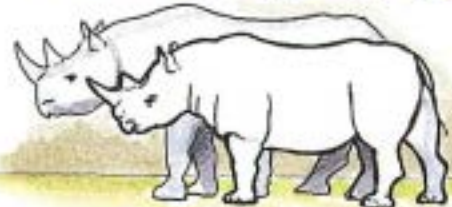
3 maanden - 1 jaar

1 - 3 1/2 jaar

3 1/2 jaar - 7 jaar

Er is vrijwel geen uiterlijk verschil tussen de ondersoorten.

De zwarte neushoorn is kleiner dan de witte neushoorn. De mannetjes halen een schouderhoogte van 1,60 m en een gewicht van 850-1350 kg, de vrouwtjes zijn even groot en wegen eveneens 885-1350 kg; de lengte van de dieren bedraagt 3 tot 3,80 m.

De zwarte neushoorn heeft een aanzienlijk korter hoofd dan de witte neushoorn, maar beschikt eveneens over twee hoorns.

De voorste hoorn is meestal de langste, de recordlengtes voor zuidelijk Afrika werden in Natal gemeten en staan op 1,05 m voor de voorste en 0,52 m voor de achterste hoorn. In Oost-Afrika is ooit een neushoorn gevangen met een voorste hoorn van 1,20 m, terwijl de langste achterste hoorn daar 0,445 m bedroeg.

De vorm van de hoorn verschilt per streek, zo hebben de neushoorns van Damara-land in het noorden van Namibië een rechttere hoorn dan de dieren in Zululand in Zuid-Afrika, waarschijnlijk omdat ze andere objecten gebruiken om zich aan te schuren. De hoorns bestaan, zoals bij alle neushoorns, uit samengeperste holle vezels, te vergelijken met haar. De zwarte neushoorn heeft verder slechts hier en daar wat plukjes haar, hij heeft wimpers en harige franjes aan de oren en een plukje haar aan het einde van de staart.

De zwarte neushoorn

dankt zijn tweede naam, puntlipneushoorn, aan de puntige lippen waarmee hij bladeren en twijgjes van de struiken plukt om zich te voeden.

De zwarte neushoorn heeft een omgeving nodig waar zich voldoende struiken en jonge bomen bevinden en er moet ook dicht struikgewas zijn waar hij beschutting kan vinden tijdens de hitte of bij slecht weer.

Hoewel het dier niet geassocieerd wordt met open vlakten, komen zwarte neushoorns voor in een grote verscheidenheid aan gebieden, van bos tot savanne en van zeeniveau tot een hoogte van 1500 m in de subtropische gebieden en 2700 m in Oost-Afrika. Er komen zelfs zwarte neushoorns voor in de woestijn van Namibië (Damaraland). Zwarte neushoorns hebben water nodig, niet alleen om te drinken, maar ook om te baden en in de modder te rollen en daarom zorgen ze dat ze nooit verder dan 10 tot 15 km van water vandaan zijn. Als ze in een droge periode geen water meer kunnen vinden, graven ze met hun voorpoten in het zand van een rivierbedding. De neushoorns van de woestijn in Damaraland kunnen ongeveer drie dagen zonder water.

Zwarte neushoorns hebben een voorkeur voor kleine acacia's, maar als die niet voorhanden zijn, gaan ze over op minder favoriete planten.

In Umfolozi en Hluhluwe in Natal zijn de zwarte neushoorns dol op de jonge tambotistruiken, die in de zomer samen met het struikgewas *Spirostachys afrikana* het hoofdbestanddeel van het dieet vormen. Het melkachtige sap van de tambotistruik is zeer giftig voor de mens.

BEDREIGDE DIERSOORT

Alle neushoornsoorten worden bedreigd, dat is algemeen bekend. De 20e eeuw zal in onze herinnering altijd verbonden blijven met de snelle achteruitgang van de natuur op onze planeet. Iedereen weet ook dat de mens de oorzaak is van de verdwijning van talloze populaties dieren. De neushoorns vormen geen uitzondering, ze delen het lot van talrijke andere diersoorten die de mens bewondert en in mythen en verhalen verheerlijkt, maar in werkelijkheid uitroeit.

Altijd zijn er twee oorzaken voor de achteruitgang van een soort: de mens heeft de grond waarop de dieren leven nodig voor de landbouw en de mens jaagt graag. Ook de neushoorns zijn hier het slachtoffer van geworden. De grote achteruitgang van de neushoorns begon in Azië, want dit werelddeel is nu eenmaal dichter bevolkt dan Afrika en dus is daar ook meer leefgebied van neushoorns in cultuur gebracht. Maar in Azië spelen daarnaast de jacht en stroperij traditioneel een erg belangrijke rol bij het verdwijnen van de neushoorns, want de producten die ze leveren spelen een belangrijke rol in de traditionele Aziatische opvattingen over de geneeskunde. Bijna iedereen weet dat de Chinezen de vermalen hoorn als afrodisiacum beschouwen en daarom bereid zijn veel geld voor de hoorns neer te tellen. Dit verhaal is maar ten dele waar; de Chinezen hebben inderdaad de prijs van de hoorns opgedreven, maar het is India waar men gelooft dat de hoorn potentieverhogend is. De hoorn is echter te duur geworden voor de meeste mensen in India; de grote vraag, die het stropen zo lucratief maakt, komt uit andere Aziatische landen. In de traditionele Chinese geneeskunde, maar ook in die van andere Aziatische landen, wordt er een geneeskrachtige werking aan de producten van de neushoorn toegeschreven. De lijst van aandoeningen die met neushoornproducten te genezen zouden zijn, is indrukwekkend: de hoorn wordt gebruikt bij slangenbeten, hallucinaties, bezetenheid door de duivel, tyfus, hoofdpijn, steenpuisten, koortsaanvallen, voedselvergiftiging en misse-

lijkheid; water waarin neushoornhuid is gekookt geneest huidziekten, reumatische pijnen en bloedziekten; olie uit de huid wordt op snij- en schaafwonden en andere huidkwetsuren gesmeerd; neushoornvles vermengd met ghee helpt volgens hindoedokters uit de 19^e eeuw tegen tyfus, ook als die al in een vergevorderd stadium verkeert. Het vlees wordt verder voorgeschreven bij winderigheid en problemen aan de urinewegen, als stimulantia voor het hart en om misselijkheid en neusbloedingen tegen te gaan. In India, Thailand en Birma geldt het drinken van neushoornbloed als middel tegen slaapzucht. De kleine droge deeltjes in de feces uit de dikke darm van een net

gedode neushoorn dienen als laxeermiddel; neushoornmest wordt gemengd met eucalyptusolie op een stijve nek gesmeerd. In de Indiase deelstaat Gujarat worden bij impotentie blaadjes in neushoornurine gedrenkt en om de penis aangebracht of wordt de met arachideolie vermengde urine op de penis gesmeerd. In India geldt de urine ook als middel tegen hoesten en keelpijn, in Birma bovendien tegen astma. In Thailand wordt van neushoornmaag een medicijn tegen darmklachten gemaakt, in India tegen huidziekten. Daar wordt het vet van

de neushoorn tot olie verwerkt en gebruikt om polio en verlammingen te genezen. In Thailand gelden vrijwel alle delen van de neushoorn als geneeskrachtig, volgens het principe dat het gelijke met het gelijke bestreden moet worden: neushoornbloed bij bloedziekten, beenderpap bij gebroken botten, huid bij huidziekten enzovoort. Ziekte wordt met zwakte geassocieerd en de kracht van de neushoorn zou die zwakte kunnen opheffen.

De neushoorn is in de ogen van sommige Aziaten dus een

soort wandelende apotheek. Maar dat is nog niet alles, in China was de hoorn ook nog eens een gewaardeerde grondstof voor allerlei snijwerk, in Japan voor netsuke's (gordelknopen in de vorm van een beeldhouwwerkje) en in Jemen voor dolk-handvatten. Van de huiden werden in delen van Azië schilden gemaakt. Ook hier weer leidden de kracht en onkwetsbare uitstraling van de neushoorn tot het idee dat het product van de neushoorn eveneens die kracht bezit en de mens daardoor kan beschermen.

Door de bevolkingsgroei en toenemende welvaart in Azië nam het leefgebied af, de jacht en stroperij namen sterk toe en de drie Aziatische neushoorns werden in het nauw gedreven. Van de Javaanse en Sumatraanse neushoorn zijn er nog maar zo weinig over dat voor hun overleven gevreesd moet worden. De Indische neushoorn vergaat het door strenge beschermingsmaatregelen iets beter.

Toen de Aziatische populaties te klein en zeldzaam waren om aan de vraag naar neushoornproducten te voldoen, richtten de handelaren zich meer en meer op de Afrikaanse neushoorns. De hoorns van de Afrikaanse neushoorns zijn groter dan die van de Aziatisch en daarom waren ze lang niet zo gewild, want

in Azië meende men dat het kleinere formaat van de Aziatische hoorns op een geconcentreerdere medicinale werking wees. Maar toen Aziatische hoorn nauwelijks nog verkrijgbaar was, ging men toch over op de Afrikaanse hoorns met als gevolg een enorme toename van de stroperij in Afrika.

De Afrikaanse populaties stonden toen al onder druk. Aan het begin van de 19^e eeuw liepen er vele honderdduizenden en misschien wel ruim een miljoen neushoorns in Afrika rond, ze waren in vele landen ten zuiden van de Sahara te vinden. Maar de kolonisatie van Afrika door Europeanen maakte hier een eind aan. De Europeanen hadden grond nodig voor hun boerderijen, maar bovenal waren velen hartstochtelijke jagers, die behalve voor hun plezier tevens voor het vlees en de hoorns jaagden, want ook in Europa ontstond er vraag naar snijwerk van neushoornhoorn en werden kolven en handgrepen van pistolen en geweren ingelegd met hoorn. De jacht werd vergemakkelijkt doordat in de 19^e eeuw de geweren technisch steeds beter werden. Ook de inheemse bevolking kwam in bezit van geweren en ging steeds meer op neushoorns jagen, want het vlees stond bij veel Afrikaanse volken hoog aangeschreven.

Aan het begin van de 20^e eeuw waren de Afrikaanse populaties derhalve al flink gedecimeerd, vooral in gebieden waar zich veel blanke boeren hadden gevestigd, zoals in Zuid-Afrika, waar zowel de witte neushoorn als de zwarte neushoorn in die tijd bijna uitgeroeid werd. Dat leidde ook tot de eerste beschermingsmaatregelen en de eerste natuurparken. De initiatieven op dat gebied volgden elkaar snel op. Er kwamen onder andere parken in Zuid-Afrika, Namibië (toen Zuidwest-Afrika), Kenia, Tanzania en Oeganda. De bescherming beperkte zich echter tot de parken, daarbuiten ging de jacht gewoon door en werden steeds meer gebieden met neushoornpopulaties voor de landbouw bestemd.

De Europeanen hadden na de kolonisatie van Afrika dus eerst een slachtpartij onder neushoorns aangericht, waardoor veel populaties verdwenen of gedecimeerd waren, en vervolgens beschermingsmaatregelen genomen om het uitsterven te voorkomen. Toen de Europeanen na de dekolonisatie vertrokken, was de neushoorn inmiddels uit veel delen van Afrika ver-

dwenen, maar in de parken kwamen nog gezonde populaties voor en de toekomst zag er niet slecht uit. Bovendien beseften veel jonge Afrikaanse staten het economische belang van de natuur, want de parken trokken veel toeristen en dus gingen ze voort op de ingeslagen weg en richtten nieuwe parken op. Maar vanaf eind jaren zestig keerden de kansen voor de neushoorns. Een droogte in Kenia en Tanzania kostte ruim duizend neushoorns het leven. Maar veel ingrijpender waren de toenemende corruptie en chaos en het wanbeheer die veel Afrikaanse landen in hun greep hielden. De parkwachters raakten gedemoraliseerd, terwijl de stroperij een hoge vlucht nam door de explosief stijgende prijzen voor de hoorns als gevolg van de grote vraag naar medicijnen in Azië, waar vrijwel geen neushoorns meer waren, en de toegenomen welvaart in Jemen, waardoor er steeds meer hoorns werden geïmporteerd om tot dolkhandvat te worden verwerkt. Daarnaast eisten oorlogen en politieke onrust hun tol onder de neushoornpopulaties. Oeganda is een berucht voorbeeld. Onder Idi Amin nam het stropen in de nationale parken sterk toe, zowel door corrupte ambtenaren en militairen als door hongerige burgers. Na de invasie door Tanzania sloegen de soldaten van Idi Amin op de vlucht, ze trokken plunderend door de natuurparken naar Soedan. Daarna sloegen de omwonenden van de parken toe. De Tanzaniaanse soldaten maakten daar uiteindelijk een einde aan, maar ook zij hadden honger en ook zij gingen op jacht in de parken. In Oeganda kwamen geen neushoorns meer voor, maar recentelijk zijn er weer neushoorns geherintroduceerd.

Intussen nam in heel Afrika de stroperij steeds professionelere vormen aan. Zwaarbewapende bendes trokken de parken in, vaak gedekt door corrupte politici en militairen of in het vacuüm dat door burgeroorlogen en guerrillaoorlogen werd gecreëerd. Er waren dus nieuwe maatregelen nodig. In 1973 vond de

CITES plaats, de Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora. Op deze conventie in Washington werden afspraken gemaakt over het aan banden leggen van de handel in dieren en planten en producten daarvan. Er werden lijsten van bedreigde soorten opgesteld; dieren die voorkomen op Appendix 1 mogen niet commercieel verhandeld worden, de handel in soorten die voorkomen op Appendix

2 en 3 is aan vergunningen gebonden. Het verdrag is door 135 landen ondertekend, waaronder de meeste Afrikaanse landen. De zwarte neushoorn staat op Appendix 1, de zuidelijke witte neushoorn op Appendix 2.

Met de CITES kwam er een juridisch instrument om de handel in neushoornproducten aan te pakken, maar daarmee waren de neushoorns niet gered, want de handel in hoorns ging illegaal gewoon verder. Het probleem was driedelig. Ten eerste bleef er in Azië vraag naar neushoornproducten en zo lang de consument bereid is daar veel geld voor neer te tellen zal er aanbod zijn. Ten tweede is de overheid in veel Aziatische landen niet geïnteresseerd in het aanpakken van de handel en waar dat wel het geval is, bemoeilijkt corruptie een efficiënte aanpak. En ten derde is er de stroperij in Afrika. Door zwakke regeringen, desinteresse, corruptie en politieke onrust waren in de meeste Afrikaanse landen de parken al vrijwel leeggestroopt voordat de stroperij er onder controle kon worden gebracht. Alleen Zuid-Afrika, Swaziland en Namibië wisten, voordat het te laat was, tegen de stropers op te treden. Zuid-Afrika heeft de grootste populaties witte en zwarte neushoorns en 'exporteert' dieren om de neushoorn in parken in andere landen te kunnen herintroduceren. Maar er is nog een lange weg te gaan voordat de grote parken in Afrika weer gezonde neushoornpopulaties kennen. Veel landen blijven politiek instabiel en hoewel de stroperij met harde maatregelen sterk is teruggedrongen, is ze nog niet volledig uitgebannen. Natuurbeschermers moeten zich blijven inspannen.

DE AFRIKAANSE NEUSHOORNS NADER BEKEKEN

De witte neushoorn

De eerste keer dat ik witte neushoorns in het wild zag, zal ik niet licht vergeten. Ik was naar Swaziland gevlogen om in het natuurpark Mkhaya zes weken lang als vrijwilliger de rangers te helpen. Ik verheugde me erop neushoorns te zien en hoopte mooie foto's te kunnen maken, maar bovenal wilde ik een bijdrage leveren aan de bescherming van deze prachtige dieren. De eerste dag was heel anders dan ik me had voorgesteld. Aangekomen bij de ingang van het park werd ik meteen geconfronteerd met het monument tegen de stroperij: een stapel schedels van gestroopte neushoorns. Nog wat beduusd van dit trieste, maar tevens indringende monument reden we door het park naar het kamp. Voordat we daar aankwamen, kreeg ik ze opeens in het oog: twee witte neushoorns die op hun dooie gemak stonden te grazen. Meteen ook zag ik vier rangers met zware machinegeweren lopen. Natuurlijk wist ik hoeveel schade de stroppers de afgelopen decennia met hun nietsontziende slachtpartij in Afrika hadden aangericht, maar die eerste dag

in Swaziland maakte op wel heel indringende wijze de grimme realiteit van de stroperij duidelijk. Die paar beelden zeiden meer dan alle treurige verslagen die ik erover gelezen had. Hier werd een oorlog uitgevochten. Een oorlog met het overleven van de neushoorn als inzet.

Voorlopig lijken de natuurbeschermers in zuidelijk Afrika aan de winnende hand, de stroperij is aanzienlijk verminderd en de witte neushoorns nemen er in aantal toe. Met ± 10.400 exemplaren is hij nu van alle neushoornsoorten het talrijkst. Dat is niet altijd zo geweest. De witte neushoorn was de eerste soort die op uitsterven leek aan te koersen, want al eind 19^e eeuw waren de aantallen enorm gedecimeerd. In Zuid-Afrika waren er nog geen 50 over en om de soort voor uitsterven te behoeden werd daarom in 1897 in Natal een aantal wildparken gesticht.

De oorzaak van de snelle achteruitgang van de witte neushoorn in de 19^e eeuw ligt bij de Europeanen die Afrika toen begonnen te koloniseren. Ze vestigden er boerderijen en plantages en brachten daarmee grote stukken van de beste grond

in cultuur, zodat de wilde dieren minder leefgebied hadden. Maar de grootste schade werd aangericht door de meedogenloze jacht op grootwild, zoals de neushoorns.

De witte neushoorn was net als de leeuw en de olifant een dier dat de jagers aansprak, vooral door zijn afmetingen en zijn krachtige, haast onkwetsbare uitstraling. Maar terwijl de leeuw en olifant de jager kunnen aanvallen en zodoende de jacht, hoe ongelijk ook, nog enige heroïek verleenden, was de witte neushoorn een gemakkelijke prooi die vrijwel zonder risico's kon worden afgeslacht, want hij is niet schuw, zachtaardig van karakter en leeft bovendien in de open savanne.

De savannen waar de witte neushoorns leven, zijn verdeeld in territoria. In elk territorium zit een dominante stier die zijn koninkrijk fanatiek verdedigt tegen andere stieren. Een territorium beslaat gewoonlijk tussen de 75 en 260 ha. De stier markeert zijn territorium met urine en ontlasting. Geuren spelen namelijk een belangrijke rol in de communicatie tussen de dieren. Neushoorns hebben een uitstekend reukvermogen en kunnen aan de urine en uitwerpselen ruiken van welk dier die afkomstig zijn en aan de uitwerpselen van een vrouwtje kunnen ze ook ruiken of ze tochtig aan het worden is. De dominante stier spuit zijn urine krachtig tussen de achterpoten door; dit is een vorm van dominant gedrag, want de vrouwtjes plaspen in een gewoon straaltje en de ondergeschikte mannetjes sproeien alleen als de dominante stier niet in de buurt is. De uitwerpselen worden op grote hopen op vaste plekken langs veel gebruikte routes en waterplaatsen gedeponneerd, vaak maken meerdere dieren gebruik van dergelijke mesthopen. De hopen vormen een soort boodschap aan andere neushoorns dat ze daar geweest zijn; het is een soort prikbord. Het is aan de mest van de dieren goed te zien om welke neushoornsoort het gaat: in de mest van de grasetende witte neushoorn zit duidelijk gras en in de mest van de zwarte neushoorn, die takjes en blaadjes eet, zitten onverteerde takjes.

In het territorium van een stier lopen meestal ook vrouwtjes en ondergeschikte mannetjes rond. De vrouwtjes hebben geen

Mest zwarte neushoorn

Mest witte neushoorn

eigen territorium en kunnen van het ene territorium naar het andere zwerven, net als de ondergeschikte mannetjes die nog te jong zijn om een eigen territorium te veroveren of er niet sterk genoeg voor zijn. Toch trekken ook dominante stieren wel het territorium van een ander binnen, bijvoorbeeld omdat er geen water in hun eigen territorium aanwezig is, zodat de neushoorn naar een aangrenzend territorium moet om te drinken en te baden. De binnendringer probeert dan zoveel mogelijk de dominante stier van het territorium te vermijden, maar als hij die toch ziet, zal hij zich als een ondergeschikte gedra-

Confrontatie tussen twee stieren om de gunst van een tochtig vrouwtje

gen door bijvoorbeeld niet met urine te spuiten maar gewoon in een straaltje te plassen en door zijn oren in de nek te leggen. Ook zal hij geen geluid maken. Door dit onderdanige gedrag komt het zelden tot serieuze gevechten. Als er toch een confrontatie plaatsvindt, ontaardt die soms in kleine uitvallen met veel opwaaiend stof of in een schermutseling waarbij ze met de hoorns tegen elkaar slaan.

Als de territoriale stier echter vergezeld wordt door een tochtig vrouwtje, dat wil zeggen een vrouwtje dat zich in haar vruchtbare periode bevindt, dan ligt de zaak heel anders, want dan is de belangstelling van andere stieren duidelijk gewekt en kunnen er serieuze gevechten volgen. De dieren vechten met de hoorns tegen elkaar of ze proberen elkaar pootje te haken met de hoorn, of haken die in een huidplooi om stevig houvast te hebben en de ander omver te werpen. Ook duwen ze wel met de schouders hard tegen elkaar. De gevechten gaan gepaard met veel gegil en gebrul. Het gaat er soms behoorlijk heftig aan toe, zodat de dieren flinke wonden kunnen oplopen.

Als een territoriale stier een gevecht verliest, raakt hij zijn territorium kwijt, maar toch zal hij vaak blijven en de nieuwe

heerser zal hem tolereren zolang hij zijn onderdanigheid duidelijk toont.

De dominante stier brengt een groot deel van zijn tijd door langs de grenzen van zijn territorium om het te bewaken en zo mogelijk uit te breiden. Die tijd besteedt hij meteen ook om te grazen, want de witte neushoorn is ongeveer de helft van de dag bezig met eten. De witte neushoorns grazen het gras met hun gespecialiseerde mond vrij kort af, tot op 25-60 mm. Ze gebruiken geen tanden om het gras af te bijten en missen dan ook snijtanden. In plaats daarvan schuiven ze de beweeglijke en zeer gevoelige bovenlip over een graspolletje en drukken het gras tegen de harde onderlip. Met een opwaartse beweging van de beide lippen wordt het gras 'afgeknipt'. Soms wordt deze beweging met het hele hoofd uitgevoerd. Als de neushoorn eet, houdt hij zijn hoofd laag en heeft hij met openstaande neusgaten contact met de grond. De witte neushoorn is een selectieve eter met een voorkeur voor bepaalde grassoorten en een bepaalde lengte. Hij bijt het gras af, kauwt er even op en slikt het vervolgens door. Hij is geen herkauwer. In natte perioden is het gras over het algemeen wat langer en bijten de neushoorns het niet zo kort af.

Witte neushoorns drinken regelmatig water. Tijdens het

droge seizoen in de winter vallen veel drinkplaatsen droog en drinken ze om de paar dagen. Ze trekken vooral aan het einde van de middag en in de avond naar hun drinkplaatsen.

In de zomer komen ze ook op het heetst van de dag naar een drinkplaats om te drinken en een modderbad te nemen. Witte neushoorns zijn dol op baden en rollen graag in de modder om af te koelen, want ze kunnen dat niet door middel van transpi-

ratie doen; ze transpireren alleen als ze gestresst zijn. Behalve om te koelen nemen ze ook baden om een modderlaag op de huid aan te brengen teneinde zichzelf te beschermen tegen parasieten als teken. De modder vormt een dikke laag op de huid en na het rollen in de modder schuurt de neushoorn met het lichaam tegen boomstronken, zodat de teken los gewreven worden. Deze boomstronken worden na verloop van tijd helemaal glad gepolijst. In de winter rollen ze minder vaak in de modder.

Op de warme momenten van de dag is het, eventueel na het nemen van een bad, tijd om te rusten. De dieren zoeken daarvoor graag de schaduw op. De dominante stier heeft een aantal favoriete plekken waar hij dan staat of op zijn buik of zij ligt. De andere dieren in het territorium hebben meestal geen vaste rustplaatsen. Als het koel, bewolkt weer is met veel wind, schuilen ze in dicht struikgewas.

De vrouwtjes hebben een eigen leefgebied, maar anders dan dat van de mannetjes overlapt het leefgebied van het ene vrouwtje dat van het andere, ze hebben dus niet een territorium dat ze verdedigen. Bovendien vallen de grenzen van haar gebied niet samen met die van het dominante mannetje, ze bewoont vaak een veel groter gebied, zodat ze in meerdere territoria van dominante mannetjes komt. Als er voldoende voedsel en water aanwezig zijn, beslaat het leefgebied van een vrouwtje ongeveer 600-800 ha. Als de dieren minder makkelijk aan voedsel kunnen komen, hebben ze al gauw een terrein van 1000-1500 ha nodig en als water schaars is, zwerven ze soms rond over 2000 ha.

Omdat mannetjes en vrouwtjes elk een eigen systeem van leefgebieden hebben, is er geen sprake van paarvorming of stieren met harems. De vrouwtjes zoeken soms het gezelschap van andere vrouwtjes en ondergeschikte mannetjes, maar de groepen die zo ontstaan zijn van tijdelijke aard. De vrouwtjes zwerven van territorium naar territorium, zodat het mogelijk is dat elk jong dat ze krijgen een andere vader heeft. De relaties tussen man en vrouw blijven beperkt tot de periode waarin het vrouwtje tochtig is en de periode vlak daarvoor. Het vrouwtje is

twee of drie dagen tochtig, maar de stier merkt dat een tot twee weken van tevoren. Vlak voor het zo ver is, veegt ze namelijk met haar achterpoten door haar ontlasting, zodat ze de geur

verspreidt en de stier kan ruiken dat ze bijna tochtig is. Hij zal dan proberen te verhinderen dat ze zijn territorium verlaat. Hij jaagt het vrouwtje achterna, gilt en slaat haar met zijn hoorn totdat ze blijft. Hij blijft voortdurend bij haar in de buurt, niet alleen om haar in zijn territorium te houden, maar ook om ondergeschikte mannetjes op een afstand te houden. In die periode komen de meeste gevechten voor, omdat andere mannetjes eveneens ruiken dat ze tochtig wordt en hun belangstelling tonen. Het kan soms tot een gevecht komen tussen de dominante stier en het vrouwtje als het vrouwtje vastbesloten is zijn territorium te verlaten en hij dat niet wil toestaan. Dergelijke confrontaties tussen een mannetje en een vrouwtje zijn echter veelal minder heftig dan die tussen mannetjes, want die ontzien elkaar absoluut niet waardoor er soms op leven en dood gevochten wordt.

Zolang het vrouwtje nog niet volledig tochtig is, wijst ze de stier af door te snuiven en te briesen als hij wil paren. Pas als ze vruchtbaar is, staat ze de paring toe, ook al blijft ze tijdens de paring soms doorlopen, zodat hij haar maar moet zien bij te houden. Tijdens de tochtige periode dekt de stier haar diverse malen per dag, totdat de tochtige periode voorbij is, daarna blijft hij nog een aantal dagen bij haar, maar al spoedig verliest

hij zijn belangstelling en gaan ze beide weer hun eigen weg. Het vrouwtje zal dan meestal zijn territorium verlaten want haar eigen leefgebied is immers veel groter dan het zijne.

Als het vrouwtje bevrucht is, wordt het jong na een draagtijd van ± 16 maanden geboren; dat kan het gehele jaar door gebeuren, al is er wel vaak sprake van een geboortepiek, die overigens per streek verschilt. Het kalf weegt bij de geboorte ongeveer 60 kg. Als een vrouwtje gaat bevallen zal ze zich meestal afzonderen van andere neushoorns. Bij de geboorte heeft het jong een gekreukelde huid die lichtgrijs met een zweem van roze is. De eerste drie dagen staat het nog wat wankel op zijn poten en daarna blijft hij dicht bij zijn beschermende moeder. Na enkele maanden begint de buitenste hoornachtige huid te vervellen en krijgt het jong een nieuwe, blekere huid. Na zo'n tien maanden vindt er opnieuw een vervelling plaats.

De eerste vier weken voedt het kalf zich uitsluitend met melk, maar daarna begint het ook gras te eten. Tot een gemiddelde leeftijd van anderhalf jaar drinkt het jong bij de moeder en blijft bij haar in de buurt tot het zo'n twee tot drie jaar oud is. Als de moeder drachtig is van haar volgende kalf zal ze het oude kalf tegen de tijd van de geboorte van het nieuwe kalf verjagen. Het moet dan voor zichzelf zorgen, maar blijft veelal

toch in het kielzog van de moeder, zodat ze met zijn drieën optrekken. Als de moeder haar volgende kalf verliest, kan de band met het eerdere kalf hersteld worden. Als moeder en kalf rondtrekken, loopt het kalf meestal voorop, geleid door het zachte prikken van haar hoorn. Dit in tegenstelling tot de zwarte neushoorns waar het kalf meestal naast of achter de moeder loopt en daardoor kwetsbaarder is. Jonge witte neushoorns eten vaak van de mest van hun moeder. Hierdoor krijgen ze bacteriën binnen en blijft hun darmflora op peil.

Als het kalf verstoten is, begint een nieuwe levensfase. Het zal gaan rondzwerven en zich eventueel aansluiten bij leeftijdsgenoten. Voor de vrouwtjes duurt deze fase niet zo lang. Op hun vierde worden ze geslachtsrijp, al duurt het meestal nog twee tot drie jaar voordat ze voor het eerst drachtig worden.

Mannetjes worden pas territoriaal zo rond hun elfde jaar, voor die tijd zwerven ze als ondergeschikte stier door de territoria van andere mannetjes. Ze proberen de dominante stier zo veel mogelijk te vermijden en als ze hem toch zien, gedragen ze zich onderdanig om een confrontatie te voorkomen. Het dominante mannetje zal gaan snuiven als een andere stier te dichtbij komt, en die weet dan dat hij moet oppassen.

Als er een tochtig vrouwtje in de buurt is of als voedsel of water schaars is, neemt de kans op confrontaties sterk toe. Maar de dominante stier zal door zijn kracht en ervaring meestal zegevieren.

Als ze jong zijn drinkt het kalf staand. Naarmate ze groter en zwaarder worden drinkt het liggend

De ondergeschikte stieren vechten onderling ook regelmatig, maar deze gevechten zijn niet echt serieus en lopen dan ook zelden op bloedvergieten uit; het zijn eerder wat oefenpartijtjes voor later. Als ze de territoriale leeftijd bereiken, zullen de mannetjes zich namelijk niet langer ondergeschikt opstellen en gaan ze proberen een territorium te veroveren. Als ze een dominante stier zien, zullen ze die uitdagen door te snuiven en te grommen. Als ze het gevecht dat op de uitdaging volgt verliezen, proberen ze hun geluk in een ander territorium.

Het geluidsrepertoire van de witte neushoorn is hier en daar al ter sprake gekomen: de dieren kunnen gillen, schreeuwen, grommen, snuiven en hijgen, waarbij elk geluid een bepaalde betekenis heeft.

De dominante stier is over het algemeen vrij stil, ook tijdens confrontaties. Maar als een tochtig vrouwtje zijn territorium probeert te verlaten, gaat hij gillen en hij snuift om andere neushoorns te waarschuwen. De andere neushoorns in het territorium zijn luidruchtiger, ze snuiven of grommen als ze duidelijk willen maken dat een ander niet te dichtbij moet komen. Ze hijgen om contact met andere soortgenoten te onderhouden of om hen aan te sporen om mee te komen of mee te doen. Ze gillen als ze aangevallen worden en de confrontatie uit de weg willen gaan, ze blazen als ze plotseling gealarmeerd zijn, terwijl ze schreeuwen als ze hulp willen. De kalveren schreeuwen als ze bang zijn.

Naast geuren en geluiden gebruiken neushoorns een aantal visuele signalen om te communiceren, al zijn die minder belangrijk omdat neushoorns een matig gezichtsvermogen hebben, terwijl ze uitstekend kunnen horen en ruiken. Als ze hun oren naar achteren draaien, is dat bijvoorbeeld een signaal aan andere neushoorns om uit de buurt te blijven. Als ze willen dreigen dan stappen ze snuivend naar voren, ze kunnen dan elk moment in de aanval gaan. Als een witte neushoorn met zijn hoorn port of als twee neushoorns hoorn aan hoorn elkaar aanstaren, zijn ze bezig elkaar te intimideren. Als ze met de hoorns tegen elkaar gaan slaan, worden de zaken seri-

euzer. Dit kan uitlopen op worstelen met de hoorns en vervolgens op pogingen elkaar te steken.

Een vriendelijker gedragsvorm is het met de zijanten tegen elkaar aan schuren; hiermee halen ze de banden binnen een groep een beetje aan. Jongen schudden met hun hoofd om andere dieren over te halen te spelen. Het spelen bestaat uit huppelen, stoeien en het uitdagend met de kop tegen hun moeder stoten.

Witte neushoorns schenken weinig aandacht aan andere dieren in hun buurt. Behalve door mensen worden zij over het algemeen niet bedreigd. Er zijn echter uitzonderingen: het is bekend dat leeuwen soms zieke of gewonde neushoorns aanvalen. En recent zijn er waarnemingen gedaan van neushoorns die werden aangevallen door olifanten, die uiteindelijk het slachtoffer doodden. Het is niet zeker wat hier de reden van is, maar het vermoeden bestaat dat het iets te maken heeft met de achtergrond van de olifanten: ze waren allemaal afkomstig van zgn. cullings. (Bij een teveel aan olifanten werden de volwassen dieren doodgeschoten en de jonge dieren uit de groep

gehaald om later in een ander gebied uitgezet te worden. Kleine olifanten zijn namelijk gemakkelijker te transporteren. De dieren raakten echter getraumatiseerd. De jonge stieren vertoonden bij gebrek aan opvoeding door hun moeders en tantes op de puberleeftijd van ± 17 jaar bovenstaand gedrag.) Het bleef echter volkomen onduidelijk waarom ze juist neushoorns aanvallen en doden.

Zwarte neushoorn

De zwarte neushoorn kan erg agressief zijn als hij zich bedreigd voelt. Dat weet ik uit eigen ervaring, want ik heb wel eens voor mijn leven moeten rennen met een boze neushoorn op de hielen. Als ik een zwarte neushoorn besluip om hem te fotograferen, zoek ik daarom altijd eerst een boom uit waar ik in kan klimmen voor het geval het dier een uitval waagt. Het is sowieso al heel wat moeilijker om een zwarte neushoorn te benaderen dan zijn grote neef de witte neushoorn, want zwarte neushoorns leven over het algemeen in dichter begroeid terrein, zodat ze minder zichtbaar zijn en bovendien gaan ze er meestal vandoor als ze een mens horen of ruiken. Dat heeft deze neushoornsoort lang behoed voor de mens, want terwijl de witte neushoorn eind 19^e eeuw al grotendeels uit het Afrikaanse landschap verdwenen was, wist de zwarte neushoorn zich in een aantal gebieden nog redelijk goed te handhaven, zodat er in 1960 nog ruim 100.000 zwarte neushoorns in het wild rondliepen. Maar toen de Aziatische neushoorns vrijwel verdwenen waren en de vraag naar de hoorns van neushoorns in Azië, met name in Jemen, bleef aanhouden, leek ook de zwarte neushoorn reddeloos verloren. De populatie daalde door stroperij naar 63.000 in 1970 en kelderde vervolgens in onrustbarend tempo naar 14.800 dieren in 1980 en 3000 in 1990. Daarna begon men het stropen enigszins onder controle te krijgen, al bleef de populatie afnemen tot 2600 exemplaren in 2000.

De resterende populaties zwarte neushoorns zitten vooral in Zuid-Afrika, Kenia, Zimbabwe en Namibië. Hoewel zwarte neushoorns over het algemeen in dichter begroeide gebieden

voorkomen dan de witte neushoorns omdat ze voldoende struiken en jonge bomen nodig hebben om van te eten, leven ze soms ook in open gebieden. Hun biotoop loopt van bos via savanne tot aan de woestijn.

De zwarte neushoorn leeft het grootste deel van zijn leven solitair. Natuurlijk begint de neushoorn zijn leven met een hechte band met de moeder, maar die wordt verbroken als de moeder opnieuw drachtig wordt en geboorte geeft aan een nieuw kalf. Verder komen er wel relaties voor tussen bijvoorbeeld mannetje en vrouwtje of tussen een aantal dieren van verschillende leeftijd, maar die zijn over het algemeen zeer kortstondig.

Zwarte neushoorns hebben geen vastomlijnd territorium dat ze met hand en tand tegen indringers verdedigen, maar elke volwassen neushoorn heeft wel de neiging in een specifiek leefgebied te blijven. Dit gebied kan een stuk van het leefgebied van een andere neushoorn overlappen. De grootte en kwaliteit (onder andere bepaald door de aanwezigheid van water en vrouwtjes) van het leefgebied van een stier is afhankelijk van hoe dominant hij is. Als een nieuwe stier een gebied intrekt, zal dat tot gevechten met de aanwezige stieren leiden, tenzij er voldoende ruimte is omdat de dichtheid van de neushoornpopulatie laag is.

De afmetingen van een leefgebied worden voor een belangrijk deel bepaald door de dichtheid van de populatie, de aanwezigheid van voedsel en water en de beschikbaarheid van beschutting. De grootte van het leefgebied is mede afhankelijk van het geslacht van het dier, de leeftijd en het type leefomgeving. Onvolwassen dieren bewonen meestal grotere leefgebieden dan volwassen dieren, ze zwerven dus meer rond.

Volwassen mannetjes reageren agressief wanneer ze een ander mannetje ontmoeten, maar proberen die ontmoetingen zoveel mogelijk te vermijden. Serieuze gevechten vinden hoofdzakelijk plaats als twee stieren om een tochtig vrouwtje strijden. Er komen ook weleens gevechten tussen mannetjes en vrouwtjes voor als een vrouwtje tochtig is of aan het worden is en niet gediend is van de bemoeizucht en de pogingen tot paren van de stier. Vrouwtjes vechten zelden onderling. De gevechten tussen mannetjes zijn vaak heftiger dan die tussen een mannetje en een vrouwtje en kunnen tot de dood van een der kempfanen leiden. De gevechten gaan gepaard met veel gegil en gebrul, terwijl ze elkaar met de hoorn onderuit proberen te trekken door die achter een poot of in een huidplooi van de tegenstander te haken. Als een van de twee op de grond ligt, zal de ander proberen te steken, eventueel tot de dood erop volgt.

Als twee stieren elkaar ontmoeten, zal de ondergeschikte stier zich meestal terugtrekken. Soms blijft hij echter, bijvoorbeeld omdat er een tochtig vrouwtje in zijn nabijheid is of omdat hij wil drinken. Dan zullen ze elkaar vaak uitdagen en kan het tot een gevecht komen. De een zal bijvoorbeeld met gebogen hoofd schreeuwend naar voren stormen totdat hij voor de ander staat. Vervolgens staren ze elkaar met opgeheven hoofd aan. Als een van de twee dan niet terugkrabbelt, ontstaat er een gevecht, maar het zal meestal minder heftig zijn dan bij de aanwezigheid van een tochtig vrouwtje.

Als een stier een vrouwtje ziet, reageert hij natuurlijk heel anders; hij benadert haar op een drafje waarbij hij zijn poten gestrekt houdt, terwijl hij zijn kop naar links en rechts of omhoog gooit. Als het vrouwtje zich agressief toont, trekt de stier zich terug. Als hij zich echter niet terugtrekt, komt het tot een gevecht waarbij ze de voorste hoorn gebruiken om de ander te stoten. Dit gebeurt met de staart omhoog, de oren plat en onder luid gegrom en gegil.

Als een vrouwtje tochtig is, zal ze de naderende stier accepteren. Het vrouwtje is een tot twee dagen tochtig. Een dag of zes voordat ze tochtig wordt, verandert haar gedrag, zij loopt dan met haar staart in de lucht. Gedurende deze dagen zullen er ontmoetingen tussen de dominante stier en het vrouwtje plaatsvinden. Ze spuit steeds kleine beetjes urine op de grond waar hij aan ruikt en vervolgens holt hij met zijn bovenlip omhoog in rondjes om haar heen.

De mate van toenadering wordt grotendeels bepaald door het vrouwtje. De stier benadert haar behoedzaam in een stijf drafje, zijn achterpoten slepend over de grond. Als hij vlakbij haar is, stopt hij en blijven ze met de hoofden naar elkaar toe staan; ze sparren met de hoorns of stoten elkaar zachtjes met het hoofd. De stier stoot de koe daarna tussen haar achterpoten en onder de buik. Soms valt ze hem aan, maar tijdens de paring zijn er geen serieuze of gewelddadige gevechten.

Per dag dekt de stier de koe twee tot zeven keer, de paring zelf duurt 12 tot 43 minuten en het aantal zaadlozingen

varieert van tweemaal in 12 minuten tot negenmaal in 43 minuten. De draagtijd is 15 maanden en het kalf weegt bij de geboorte \pm 40 kg. Zwarte neushoorns krijgen het gehele jaar door jongen.

Een jong loopt en drinkt binnen drie uur na de geboorte. In die periode kunnen de vrouwtjes geen verstoring verdragen. Bij de

zwarte neushoorn is, evenals bij de witte neushoorn, een pasgeboren kalf lichter van kleur dan een volwassen dier en heeft het hier en daar wat haar. Neushoornkalveren zijn alert en speels en hun gezichtsvermogen is beter dan dat van hun moeder. In de loop van hun jeugd neemt dat af. Het drinken doen ze staand maar als ze groter worden moeten ze op hun buik liggen om bij de tepels te kunnen komen. De twee tepels bevinden zich in de lies tussen de achterpoten.

Gedurende de eerste maanden houden moeder en kalf zich bij voorkeur in dicht struikgewas op en blijft het kalf altijd vlakbij de moeder; het loopt naast of vlak achter haar. Na een paar weken begint het kalf takjes te eten, maar het blijft tot het ongeveer een jaar is bij de moeder drinken. De moeder roept het kalf door een hoge gil te geven. Als het kalf zijn moeder uit het oog verliest, roept hij haar met een lage schreeuw.

Doordat het jong achter zijn moeder loopt, is het kwetsbaarder voor roofdieren dan het kalf van een witte neushoorn. De moeder zal haar jong heftig beschermen als het wordt aangevallen. Een waarnemer zag eens hoe een leeuw werd gedood door een vrouwtje dat haar kalf beschermde. Het kalf wordt door de moeder verstoten als ze drachtig is van het volgende jong of bij de bevalling daarvan. Meestal is het kalf dan tussen de twee en vier jaar oud. Als het oude kalf na de geboorte van het volgende kalf nog in de buurt van de moeder blijft, zal ze het meestal aanvallen en verjagen, maar er zijn gevallen bekend waarin de moeder het oude jong bij zich duldde, ook al had ze een nieuw kalf.

Het kalf blijft groeien tot het zeven of acht jaar oud is. Het kan het gezelschap opzoeken van andere kalveren, zowel mannelijke als vrouwelijke, maar een vrouwtje zal de aanwezigheid van een nieuweling eerder tolereren dan een jonge stier. Vrouwtjes worden geslachtsrijp rond hun zevende jaar, terwijl mannetjes pas vanaf hun negende jaar gaan paren.

De eerste twee jaar van zijn leven loopt een neushoornkalf een vrij grote kans om te sterven. Ongeveer zestien procent van de kalveren komt in de eerste twee jaar om. Sommige worden

*Van boven naar beneden:
Euphorbia Tirucalli en Acacia
Nilotica (midden en onder)*

VOEDSEL VAN DE ZWARTE NEUSHOORN

*Van boven naar beneden:
Yrewia Occidentalis, Dichro-
stachys Cinerea en Spirostachys
Africana*

gepakt door leeuwen of hyena's, andere zijn niet bestand tegen ziekten door gebrek aan voedsel of water.

Zwarte neushoorns zijn vooral 's nachts actief. Ze zijn ook overdag wel op zoek naar voedsel, maar brengen meer dan de helft van de dag rustend door. Zodra het warm wordt, trekken ze zich terug in de schaduw van de struiken en gaan slapen. Ze liggen daarbij met hun poten onder zich gevouwen of staan

bewegingloos overeind. Ze zoeken ook weleens een stoffige kuil op, soms in de volle zon, of gaan naar een waterplaats of modderpoel om te rusten. Af en toe slapen ze uitgestrekt plat op hun zij. Omdat ze niet helemaal om kunnen rollen, rollen ze eerst op de ene zijde in de modder of het stof en vervolgens op de andere zijde. Terwijl ze slapen bewegen de oren onrustig naar alle kanten of schieten snel van voor naar achter, altijd alert op onraad.

Een eigenaardigheid van de zwarte neushoorn is dat diverse dieren hun mest op dezelfde hoop deponeren (latrines); de reden voor dit gedrag is niet bekend. Ze ontlasten zich ook wel op paden of toevallig ergens anders in hun leefgebied, maar ze lijken een voorkeur te hebben voor deze gemeenschappelijke mestplaatsen. Vaak staat er een klein bosje in het midden van de mestplaats dat de plek als het ware markeert. Na het ontlasten wordt de mest door de stier krachtig uitgesmeerd. Hij schraapt afwisselend met zijn linker- en rechterachterpoot de mest in het rond, zodat er schraapsoren ontstaan die bij een zachte ondergrond wel 30 cm diep kunnen zijn. Vaak blijven er restjes mest aan de achterpoten van de stier kleven, waardoor zijn spoor gemarkeerd is en andere dieren zo kunnen ruiken dat hij langs is geweest.

In sommige parken in het noorden van Natal in Zuid-Afrika en in Mkhaya in Swaziland worden de mestplaatsen door zowel de witte als de zwarte neushoorn gebruikt.

De zwarte neushoorn plast vaak in een klein straatje, maar stieren kunnen ook kleine beetjes achteruitsproeien tegen bosjes of andere objecten. Als vrouwtjes in beweging zijn, spuiten ze kleine beetjes urine op de grond.

Door het spuiten van urine laat een individueel dier zijn of haar aanwezigheid weten.

Afgezien van de mens kent de zwarte neushoorn geen echte vijanden. Er bestaan wel waarnemingen van leeuwen en hyena's die een volwassen neushoorn aanvielen, maar dergelijke incidenten liepen vrijwel altijd in het voordeel van de neushoorn af. Volwassen dieren tonen geen angst voor de grotere roofdieren en negeren over het algemeen de aanwezigheid van andere diersoorten. Olifanten gaan ze gewoonlijk uit de weg. In droge perioden komen er bij waterplaatsen af en toe agressieve ontmoetingen met buffels voor.

Kalveren hebben meer te duchten van roofdieren; zowel leeuwen als hyena's pakken weleens een kalf.

hun gehoor en reukvermogen zijn uitstekend.

De 'woestijnneushoorns' in Damaraland (Namibië) kunnen door hun goede reukvermogen en gehoor mensen al op zeer grote afstand opmerken. Als ze onraad vermoeden, nemen ze de benen, waarbij ze met grote snelheid soms tot 10 km door blijven rennen. Strovers die de dieren te voet willen benaderen, moeten de achtervolging daarom meestal opgeven. Dat is waarschijnlijk een van de redenen dat de woestijnneushoorns van Damaraland hebben weten te overleven.

De zwarte neushoorn heeft de reputatie snel prikkelbaar en slecht gehumeurd te zijn, maar dat hangt voor een belangrijk deel van de omstandigheden af, bovendien zijn er grote ver-

Zwarte neushoorns maken op verschillende manieren geluid. Een ontspannen dier kan een hoog piepend geluid voortbrengen. Als een jong zijn moeder duidelijk wil maken dat het wil drinken, maakt het eveneens een hoog piepend geluid. Het meest bekende geluid is het herhaaldelijke luide gesnuif als het dier schrikt of boos is. Als ze vechten grommen en knorren ze, maar ze kunnen ook luid gillen of schreeuwen.

Als ze lopen komen ze nogal log over, maar ze zijn buitengewoon vlug als ze geïrriteerd raken. Ze kunnen in galop flinke afstanden afleggen. Ze zijn in staat om om hun eigen as te draaien en ook op topsnelheid kunnen ze plotseling van richting veranderen. Ze zien slecht, maar

*Linksonder:
De Welwitschia mirabilis kan
zo'n 1500 jaar oud worden. Hij is
één van de belangrijkste voedsel-
bronnen voor de neushoorn in de
woestijn van Damaraland*

schillen tussen de individuele dieren. Over het algemeen gaan ze ervandoor als ze de geur van mensen ruiken, maar hun reactie hangt ook van de situatie af, of ze in een gebied leven waar ze met rust gelaten worden of ergens waar ze veel lastiggevalen worden. Een geschrokken neushoorn kan tot de aanval overgaan en daarbij van 50-70 m komen aanstormen. Een gewerschot is voldoende om de aanstormende neushoorn op andere gedachten te brengen, het dier zal van richting veranderen en er dan vrijwel zeker vandoor gaan. Als ze erg geïrriteerd of gewond zijn, kunnen zij hun woede afreageren op een willekeurig voorwerp in de buurt, bijvoorbeeld een bosje of een mierenheuvel. Ze vallen het voorwerp met hun hoorn aan en verwoesten het.

SWAZILAND

Swaziland is voor mij een heel speciale plek, ik kom er vrijwel elk jaar. Het is het eerste Afrikaanse land dat ik bezocht en het eerste land waar ik neushoorns in het wild zag. In 1996 ging ik er als eco-volunteer heen om me in te zetten voor het behoud van de neushoorn en natuurlijk om de dieren die me al vanaf mijn jeugd zo fascineren nu ook eens in het wild te zien en te fotograferen. Het werd een onvergetelijke ervaring, niet alleen vanwege de natuur en de neushoorns, maar ook vanwege de vriendschap die ik heb gesloten met Ted en Mickey Reilly, vader en zoon, twee mannen die een zeer belangrijke rol spelen bij het behoud en herstel van de natuur in Swaziland. Ik heb er ook geleerd hoe belangrijk de rangers zijn voor het beschermen van het wild, want zonder hun inzet zouden de dieren een gemakkelijke prooi voor de stropers vormen. Het overgrote deel van de foto's in dit boek heb ik in de natuurparken van Swaziland gemaakt.

Swaziland is een koninkrijkje dat aan drie kanten door Zuid-Afrika omringd wordt en in het oosten aan Mozambique grenst; het meet nog niet de helft van Nederland en telt ongeveer een miljoen inwoners. Het maakte lang deel uit van het Britse Rijk en werd bestuurd door een Britse hoge commissaris; het bleef daarmee buiten de Zuid-Afrikaanse Unie. In 1968 verkreeg Swaziland de onafhankelijkheid als constitutionele monarchie onder koning Sobhuza II, die in 1982 overleed. In 1986 besteede de huidige koning Mswati III de troon. In navolging van de oude koning regeert de nieuwe koning autoritair, stimuleert de traditionele Swazi-cultuur en hecht groot belang aan het natuurbehoud, waarvoor hij zich ook actief inzet.

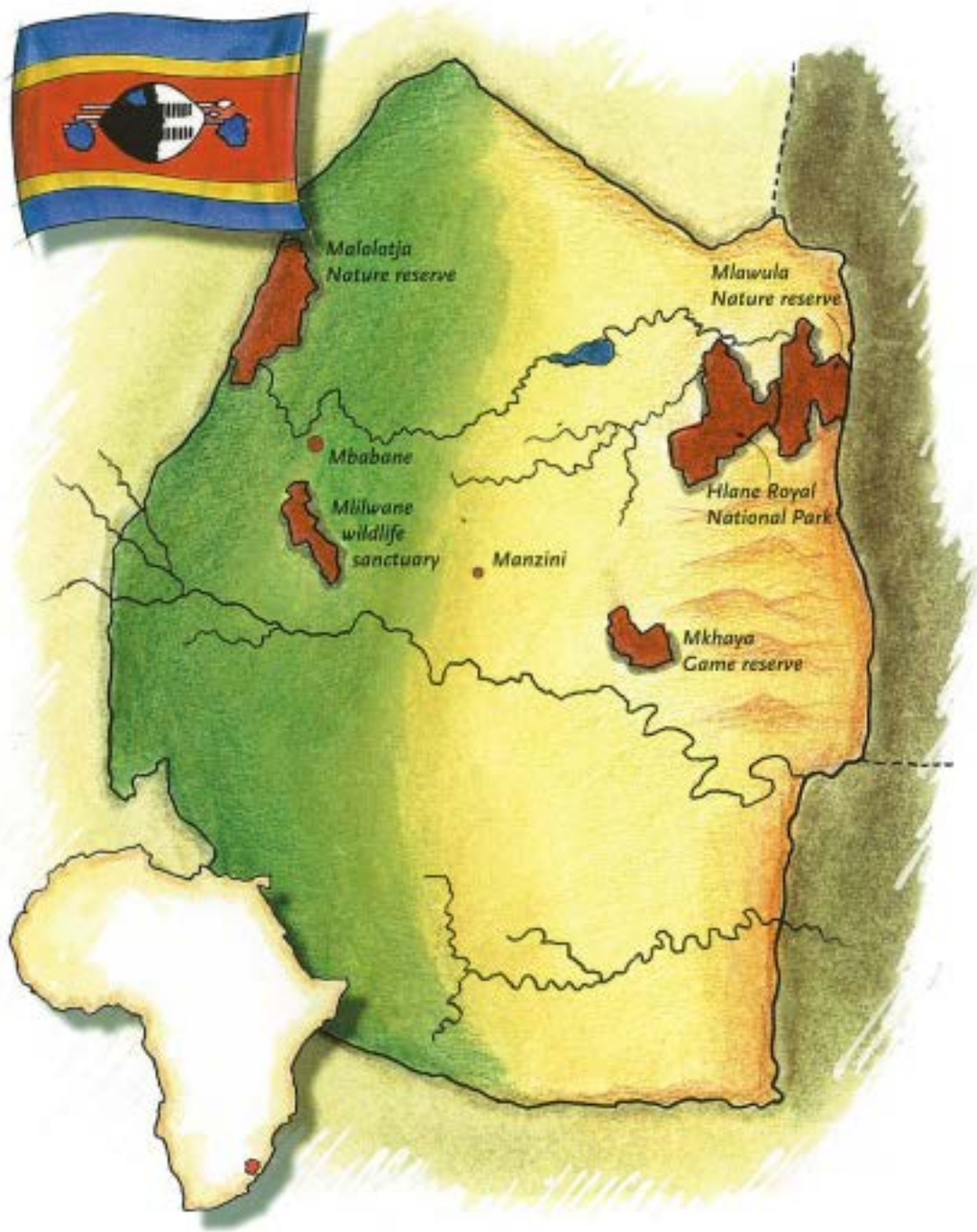
Swaziland kent uiteenlopende landschappelijke zones; van regenwoud in het noordwesten tot savannes in het oosten. Het westen van het land is hoogland, een bergachtig gebied met scherpe toppen en gemiddeld 1000 tot 1300 m hoog. Er zijn grote plantages van naaldbomen en eucalyptusbomen die grondstof voor de papierindustrie leveren. De bergen worden naar het oosten toe lager. In het heuvelachtige midden van het

land wonen de meeste mensen. Het oostelijk deel is met struikgewas bedekt hoogland; hier wonen weinig mensen vanwege het risico van malaria. Een nieuwe trend in deze omgeving is de opkomst van de suikerindustrie. De oostelijke grens met Mozambique wordt gevormd door het Lebombo-gebergte. Er zijn momenteel vijf natuurparken in Swaziland.

De natuurbescherming in Swaziland is onverbreekelijk verbonden met Ted Reilly. Ted Reilly is een van die bijzondere mensen die met hun inzet de wereld daadwerkelijk verbeteren en die door handelend op te treden belangrijke dingen voor elkaar krijgen. Zijn successen en tegenslagen zijn goed te vergelijken met die van mensen zoals hij elders in Afrika, die zich met hart en ziel inzetten voor de bescherming van de Afrikaanse natuur in het algemeen en de neushoorn in het bijzonder. De geschiedenis van de parken in Swaziland loopt voor een belangrijk deel parallel aan die van andere landen in Afrika en dat is reden om wat dieper op die geschiedenis in te gaan.

Ted Reilly werd in 1938 geboren op de familieboerderij Mlilwane in Swaziland. Van jongs af aan was hij geïnteresseerd in natuur en dieren en daarom trok hij op zijn achttiende naar KwaZulu Natal in Zuid-Afrika om daar in de leer te gaan bij de natuurparken. Daarna bracht hij twee jaar door in Sabi Sand bij het Kruger Park. Maar toen zijn vader enkele jaren later overleed, leken zijn dromen om zich in te zetten voor het behoud van de Afrikaanse natuur in rook op te gaan, want zijn moeder vroeg hem naar huis te komen omdat ze zijn hulp op de boerderij hard nodig had. De reis naar huis voerde hem dwars door Swaziland via een route die hij in 1950 als twaalfjarige jongen samen met zijn vader al eens had afgelegd. Toen was het een opwindende tocht door de wildernis geweest, waarbij hij overal wilde dieren in grote aantallen had gezien. Maar nu, tien jaar later, was daar niets meer van over; het landschap was ingrijpend veranderd, de wildernis was gecultiveerd en hij zag geen enkel wild dier meer. Op dat moment, vervuld van emoties, begreep Ted Reilly sterker dan ooit tevoren wat zijn roeping was. Zijn toekomst lag niet in het boerenbestaan, hij zou ervoor

vechten om de wilde dieren terug te brengen naar Swaziland.

Hij had zich geen gemakkelijke taak gesteld, want hij beschikte noch over politieke invloed, noch over geld. Maar Ted Reilly liet zich daar niet door ontmoedigen. Hij ging uit van wat hij wel had, de boerderij van zijn ouders met uitgestrekte landerijen. Het land was echter niet meer geschikt als leefgebied voor wild, want de oorspronkelijke vegetatie was verwijderd en dus bestond zijn eerste project uit het terugbrengen van de oorspronkelijke beplanting van Mlilwane. Hij verzamelde zaden van wilde planten en bomen en plantte ze op een stuk grond van 460 ha. Hij bouwde twee dammen in een rivier, zodat er twee meren ontstonden die dienst konden doen als drinkplaats voor het wild en als leefgebied voor nijlpaarden en krokodillen. Hij plantte waterplanten in de meren en zette er amfibieën en reptielen uit.

In 1967 kreeg hij uit Zuid-Afrika zijn eerste nijlpaard en daarmee was een begin gemaakt met het terugbrengen van het grootwild. Er moesten natuurlijk ook grazers zoals zebra's en gnoes in Mlilwane komen. De eerste stap daartoe bestond uit het inzaaien van grote stukken land met gras. Toen er eenmaal voldoende weidegronden voor grazers waren, wendde hij zich tot koning Sobhuza II voor hulp. De koning was eigenaar van een geïsoleerd stuk landbouwgrond met de naam Hlane, dat hij in 1945 had gekocht van David Forbes, een van de eerste natuurbeschermers van Swaziland. Op dit stuk grond leefden nog wilde dieren en de koning wilde dat graag zo houden en probeerde daarom het stropen tegen te gaan, maar hij slaagde daar niet in en de wildstand in Hlane bleef teruglopen.

Toen Ted Reilly zich tot de koning wendde met het verzoek een aantal dieren van Hlane naar Mlilwane te mogen overbrengen, nodigde hij de koning tevens uit om te komen kijken naar wat hij inmiddels had bereikt. In Mlilwane zag de koning de groene grasvlakten die hij zich uit zijn jeugd herinnerde en hij inspecteerde de hekken die om het land waren aangebracht om de dieren binnen en de mensen buiten te houden. Hij begreep dat Ted Reilly serieus bezig was om het wild in Swaziland een nieuwe kans te geven en daarom gaf hij toestemming om zebra's en gnoes in Hlane te vangen en naar Mlilwane over

te brengen. In de loop van enkele maanden vingen Ted Reilly en zijn rangers, gewapend met een oude jeep die ze Jezebel hadden gedoopt, gnoes, zebra's, koedoes en waterbokken en brachten ze over naar Mlilwane.

Maar in het kielzog van de dieren volgden de stropers, die ondanks de hekken en rangers keer op keer toesloegen. Koning Sobhuza II zag het met lede ogen aan en besloot dat er iets moest gebeuren om een einde aan het stropen te maken. Hij

riep de dorpshoofden bij elkaar en gaf opdracht de dorpelingen duidelijk te maken dat stropen niet langer geaccepteerd werd. In Mlilwane stopte het stropen inderdaad, maar elders in Swaziland, ook in Hlane, het park van de koning, ging het stropen echter onverminderd door.

De wildstand in Hlane bleef achteruitgaan. In 1967 ondervond de koning hoe ernstig de situatie inmiddels was. In dat jaar gaf hij namelijk een aantal koninklijke jagers toestemming voor een jachtpartij in Hlane. Hij verbond een aantal voorwaarden aan zijn toestemming; zo bepaalde hij van tevoren hoeveel er van welke diersoort geschoten mocht worden, zodat de wildstand niet onder de jacht zou lijden. De geschoten dieren zouden gebruikt worden voor een traditionele Swazi-ceremonie. Na enkele dagen keerden de jagers terug van de jacht, de buit bestond uit slechts één impala. De betekenis van dit fiasco was duidelijk: in Swaziland was al het wild vrijwel verdwenen en moesten er onmiddellijk maatregelen genomen worden om de laatste dieren in Hlane te redden.

Ted Reilly was hiervoor de aangewezen man, want in Mlilwane had hij bewezen met succes een wildpark te kunnen opzetten en beschermen. De koning gaf hem daarom de

opdracht om van Hlane het eerste officiële natuurreservaat van Swaziland te maken. Dat was een kostbare onderneming voor het armlastige land, want om te beginnen moesten grote stukken grond omheind worden, in totaal werd de helft van de 15.000 ha die Hlane beslaat van hekken voorzien en daarnaast werden er rangers aangenomen om het wild tegen de stropers

te beschermen. De voorbereidingen en werkzaamheden namen enige maanden in beslag en pas toen die voltooid waren, brak het moment aan waarop er nieuwe dieren in Hlane konden worden uitgezet. Een deel van de dieren was afkomstig uit Mlilwane, dieren die dus eerder de omgekeerde weg van Hlane naar Mlilwane hadden afgelegd.

In Swaziland was intussen in 1964, na een afwezigheid van zo'n zeventig jaar, de witte neushoorn weer geherintroduceerd. Waarschijnlijk werd tussen 1890 en 1900 de laatste neushoorn van Swaziland geschoten. In nog geen vijftig jaar waren de Europeanen, die zich in 1850 in Swaziland begonnen te vestigen en er boerderijen opzetten, in geslaagd de witte en de zwarte neushoorn uit te roeien. Voor die tijd was Swaziland een land met een overvloed aan wild, waar ook de neushoorns in grote aantallen voorkwamen. Maar de Europeanen maakten daar met hun geweren snel een einde aan. Net als elders in Afrika was de neushoornjacht een geliefd tijdverdrijf, zo geliefd dat er geen neushoorn in Swaziland overbleef. Maar de jacht was niet de enige ramp die de Europeanen brachten. In

1896 brak er op de boerderijen de veepest uit en die sloeg over op wilde dieren als impala's, roanantilopen, gnoes en hartenbeesten, die met honderden tegelijk stierven. De achteruitgang in de wildstand ging hand in hand met de uitbreiding van het landbouwareaal; steeds meer en steeds grotere boerderijen slokten steeds meer grond op, zodat er steeds minder ruimte overbleef voor de natuur. Een situatie die pas vanaf de jaren zestig met de opkomst van de natuurbescherming enigszins ten goede werd gekeerd.

De successen die Ted Reilly in Mlilwane boekte, werden in 1964 beloond met de komst van een aantal witte neushoorns, een geschenk van het Umfolozi-Hluhluwe-reservaat in Kwa-Zulu Natal in Zuid-Afrika. In 1968 kreeg koning Sobhuza II vier witte neushoorns cadeau van Umfolozi-Hluhluwe. Deze neushoorns werden overgebracht naar Hlane. Tussen 1964 en 1970 schonk Umfolozi-Hluhluwe Swaziland in totaal 60 witte neushoorns. Aanvankelijk verliep de herintroductie van de witte neushoorn goed, want de dieren plantten zich voort en namen in aantal toe, zodat er halverwege de jaren zeventig vanuit Mlilwane en Hlane dieren konden worden uitgezet in het nieuwe park Mkhaya.

Na de successen in Mlilwane en Hlane was Ted Reilly samen met zijn vrouw Liz in 1975 aan een nieuw project begonnen met als doelstelling de laatste Nguni-koeien van Swaziland te redden. De Nguni-koe is een zeer sterk koeienras dat karakteristiek is voor Swaziland en dat daar al 1200 jaar voorkomt. Voor dit project werd een stuk grond van 400 ha aangekocht. Hierop stond een boom met enorme stekels, de mkhaya, en ze besloten de boerderij naar deze boomsoort te vernoemen. Mkhaya was al helemaal omheind toen ze het aankochten, dus na het instellen van rangerpatrouilles was het gebied klaar voor de dieren. De combinatie van patrouilles en de omheining schrok de stropers af, zodat het kleinwild dat nog in Mkhaya leefde weer in aantal begon te groeien. De Reilly's wilden naast de Nguni-koeien ook graag grote grazers als de witte neushoorn in Mkhaya uitzetten. In het verleden, toen er nog veel neushoorns in Swaziland waren, graasden ze ook vredig naast

de Nguni-koeien op de grasvlakten, en die situatie wilden ze weer terugbrengen.

Vanuit Hlane en Mlilwane werden neushoorns, zebra's en gnoes naar Mkhaya overgebracht en uitgezet. Terwijl de wildstand gedijde, werd er steeds meer land aangekocht om Mkhaya uit te breiden; de nieuwe terreinen werden omheind en er werden meer rangers aangenomen om in het gebied te patrouilleren. Zo langzamerhand begon de Mkhaya Nguni Farm steeds meer op een natuurreservaat te lijken en daarom doopten ze het gebied in 1981 om in Mkhaya Game Reserve.

In 1987 werd Mkhaya uitgekozen als het park waar de zwarte neushoorn in Swaziland zou worden geherintroduceerd. Het ging om zes zwarte neushoorns uit de Zambesi Valley in Zimbabwe. Het Wereld Natuur Fonds steunde de herintroductie door het transport van de dieren te betalen. Zimbabwe was in de jaren tachtig vrijwel leeggestroopt; alleen al in de Zambesi Valley werden honderden zwarte neushoorns gestroopt en in de strijd om daar een einde aan te maken werden tientallen stropers gedood. Een neushoornexpert uit Zimbabwe ging eerst een kijkje nemen in Mkhaya en Hlane om te zien of de

Mkhaya-boom

leefomgeving wel geschikt was voor de zwarte neushoorn en hoe de beveiliging was georganiseerd. Mkhaya en Hlane werden met elkaar vergeleken en Mkhaya kwam als beste naar voren omdat het voedsel er gevarieerder is en de beveiliging en het management er beter georganiseerd zijn. In het diepste geheim werden voorbereidingen getroffen. Op 29 december 1987 passeerde het neushoornkonvooi de grens van Swaziland en na een afwezigheid van zo'n honderd jaar was de zwarte neushoorn weer terug in Swaziland. Het groepje bestond uit twee mannetjes en vier vrouwtjes.

Omdat neushoorns gestresst raken van een lang transport en aan hun nieuwe omgeving moeten wennen, werden ze eerst twee maanden in boma's (grote hokken) gehouden. Ze waren daarbij van elkaar gescheiden om te voorkomen dat ze elkaar zouden verwonden. Na twee maanden werden de neushoorns

steeds twee aan twee vrijgelaten. Zij maakten ook kennis met het schrikdraad. De omheining van Mkhaya is voorzien van schrikdraad met een spanning van 4000 volt. Het is bedoeld om de grote dieren (olifanten, neushoorn, nijlpaarden) binnen en ongewenste gasten buiten te houden. De veiligheidsmaatregelen werden verscherpt, want dit was ten slotte de periode waarin het stropen op een hoogtepunt was. Er werd een aantal nieuwe uitkijkposten gebouwd en voorzien van zendapparatuur en zonnepanelen om die op te laden. Zo konden de rangers in het veld altijd contact houden met het hoofdkwartier. Er werden ook nieuwe rangers aangenomen.

1992 was een waar rampjaar voor de zwarte neushoorn. De eerste zwarte neushoorn die in Swaziland werd geboren overleed aan een slangenbeet. Ook stierven er drie vrouwtjes door de enorme droogte. Maar sindsdien ging het beter en begon de populatie te groeien.

Momenteel (2002) is het Mkhaya Game Reserve zo'n 10.000 ha groot. Door het aankopen van nieuw grondgebied wordt het leefgebied van de neushoorns steeds verder uitgebreid. Mede hierdoor en door de nog steeds strenge beveiliging van de dieren, blijft de neushoornpopulatie van het reservaat groeien. Dag en nacht voeren zwaarbewapende rangers patrouilles uit om stropers af te schrikken en tegelijkertijd de gezondheid van de neushoorns en andere dieren in het park in de gaten te houden. Om te voorkomen dat dieren zullen sterven in geval van droogte (zoals in 1992) heeft men in het park een waterproject opgezet. Dit project bestaat uit de vervanging van de oude hoofdwaterleiding in het park door een nieuwe en uit de plaatsing van een aantal nieuwe waterpompen. Het waterproject is een belangrijk onderdeel van het fieldmanagement van Mkhaya. Door middel van vier waterpompen kan men in totaal zo'n 30 waterplaatsen in het reservaat van water blijven voorzien. Op deze manier is ook de groei van de vegetatie min of meer te sturen. Als er bijvoorbeeld in een bepaald gebied zo veel zwarte neushoorns, giraffen, olifanten en andere struiken en bladeters zijn dat ze het gebied kaal dreigen te eten, kan

men de waterplaatsen droog laten vallen, zodat de dieren gedwongen worden naar een ander gebied te trekken en de vegetatie de kans krijgt zich te herstellen. Een ander voordeel is dat men in tijden van grote droogte in staat is kunstmatige waterplaatsen te creëren.

In de toekomst hoopt men het park met grondaankopen uit te breiden om het leefgebied van met name de zwarte neushoorn te vergroten. Door de groeiende populatie is dit noodzakelijk om te voorkomen dat de dieren te veel met elkaar gaan vechten en elkaar verwonden of zelfs doden. Ook wanneer er nieuwe zwarte neushoorns geïntroduceerd worden, is het belangrijk dat dit gebeurt in een gebied waar geen of weinig andere neushoorns zitten. Wordt de neushoorn uitgezet in een gebied waar al andere zwarte neushoorns leven, dan zal dat onherroepelijk tot gevechten leiden waarbij ze elkaar kunnen doden.

De omgeving rondom Mkhaya is een perfect neushoorngebied met de juiste vegetatie. De opkomst van de suikerindustrie vormt echter een nieuwe bedreiging door aankoop van gebieden voor nieuwe suikerrietplantages. De aanleg van nieuwe plantages vergt weliswaar grote investeringen van de bedrijven, maar die verdienen ze relatief snel terug. Vooral

buitenlandse bedrijven richten zich op deze industrie. Het park moet het gevecht aangaan met miljoenenbedrijven die prachtige natuur vernietigen om big business te maken. De eerste prioriteit van de natuurbeschermers is nu te trachten om voor de dieren zoveel mogelijk land aan te kopen en te behouden.

Tot zover lijkt het verhaal van de herintroductie in Swaziland een successtory, maar in werkelijkheid verliep het allemaal niet zo gemakkelijk. Er is veel werk en liefde in de parken gestoken om ze tot bloei te brengen, er waren veel tegenslagen en er moest hard gestreden worden, vooral in de jaren zeventig en tachtig, want dat waren de decennia waarin de stroperij hand over hand toenam en de natuurbeschermers en overheden met ware oaring moesten uitvuchten om de stropers een halt toe te roepen. De hofde van de Swazi's voor neushoornvlees en de sterk gestegen prijzen voor de hoorns van de ruitkanten vormden een zo grote verleiding dat stropers bijna voor een tweede keer de neushoorn uit Swaziland deden verdwijnen.

De herintroductie van de witte neushoorns in de jaren zestig ging met de nodige problemen gepaard. De dieren hielden zich niet aan de grenzen van Malwane en Hlane, maar braken door de omheiningen en liepen over de akkers van de omliggende boerderijen. Begin 1961 bedroeg het aantal witte neushoorns in Hlane ongeveer 110. De neushoorn kreeg op een gegeven moment concurrentie van een grote groep gnus die in Hlane was uitgezet. Gnus zijn net als witte neushoorns graseters en daardoor ontstond er voedselconcurrentie, want eigenlijk was Hlane te klein voor de twee populaties. Het gras werd schaarser en de hongerende neushoorns gingen buiten het park op zoek naar gras. Ze braken door de omheining en de rangers hadden de grootste moeite om ze weer op te sporen en te vangen. De neushoorns verspreidden zich alle kanten op en soms waren ze al 90 km verder getrokken voordat ze weer gevangen werden. De uitbraken van de neushoorns zouden op zich geen probleem hebben zijn, ware het niet dat de stropers weer actief werden.

Soms vonden de rangers de neushoorns terug in een door stropers geplaatste strik of was de neushoorn doorzeefd met kogels. Hoezeer men ook zijn best deed om deze neushoorns te redden, het mocht niet baten. Swaziland verloor binnen een jaar tweederde van zijn neushoornpopulatie. Eind 1964 waren er nog slechts 36 witte neushoorns in Hlane over. Veel neushoorns waren in de handen van stropers gevallen, andere werden aangereden door auto's of treinen. Er moest dus snel iets gebeuren om de overgebleven neushoorns te beschermen en de populatie weer uit te breiden.

Men van de mogelijke oplossingen was de gespeende neushoorns vanaf twee jaar bij hun moeder weg te halen en in kleine groepjes onder te brengen in een van de andere parken in Swaziland. Neushoorns wennen sneller aan hun nieuwe omgeving als ze nog jong zijn en bovendien wordt de moeder sneller techtig als haar jong bij haar wordt weggehaald, zodat de populatie iets sneller kan groeien.

Er werden daarom neushoorns overgebracht naar Mkhaya, Mlawula en Malalotja, terwijl er een aantal in Hlane achterbleef. Men hoopte hiermee het stropen tot een minimum te beperken. Door deze actie en de strengere veiligheidsmaatregelen kon de populatie weer aangroeien tot 110 witte neushoorns in 1968. Maar wederom sloeg het noodlot toe.

In Mlawula en Malalotja werden de neushoorns door soldaten bewaakt. In Mlawula groeide de populatie in eerste instantie van 10 naar 27 dieren, maar tijdens de neushoornoorlog verdwenen ze weer tientallen, waarschijnlijk doordat stropers corrupte militairen omkochten. In Malalotja had het lot een andere omvangrijke verrassing in petto, want hier starven vijf van de zes neushoorns die er waren uitgezet, vermoedelijk door onvoldoende voedsel en wandelruimte. Uit voorzorg werd de nog overgebleven neushoorn overgebracht naar Mkhaya. Daar hadden Ted Rofly en zijn rangers de zaak onder controle, want in dat jaar werd er geen enkele neushoorn gestroopt. In Hlane stonden de zaken er minder rooskleurig voor; het park verloor gemiddeld elke twee weken een neushoorn en derhalve werd besloten de hoorns van de laatste dertien overgebleven neushoorns te verwijderen. Het verwijderen van de hoorn is een

noodmaatregel, niet alleen omdat de neushoorn daardoor zijn karakteristieke hoorn verliest, maar ook omdat het veel geld kost, want de dieren moeten elk jaar opnieuw opgespoord en verdoofd worden om de aangegroeide hoorn weer af te zagen. Bovendien leidt het tot veel stress bij de dieren en dat kan op zijn beurt weer tot onvruchtbaarheid en zelfs de dood van een neushoorn leiden.

In december 1991 gingen de rangers op pad om de overgebleven neushoorns op te sporen. Daarbij vonden ze de karkassen van 39 gestroopte neushoorns.

Het verwijderen van de hoorns van de neushoorns van Hlane werkte; de neushoorns werden nog wel achtervolgd door stropers, maar

ze lieten ze in leven. Dat was een groot geluk, want in andere Afrikaanse landen had men met heel wat negatievere ervaringen te maken gehad nadat men de hoorns had verwijderd van zowel witte als zwarte neushoorns. Stropers volgden soms dagenlang de sporen van een neushoorn en maar al te vaak raakten de stropers gefrustreerd bij de ontdekking dat het dier geen hoorn meer had en schoten hem alsnog dood (waarna ze vaak nog probeerden het stompje hoorn uit de kop te snijden). De stroper was er dan in ieder geval zeker van dat hij niet nog een keer vergeefs achter de onthoornde neushoorn aan zou zitten. Daarbij gingen ze ervan uit dat als er minder neushoorns waren, de prijs van de hoorn op de zwarte markt nog meer zou stijgen omdat er dan schaarste was.

Omdat de neushoorns van Hlane van hun hoorn waren ontdaan, verplaatste het stropen zich naar Mkhaya. In maart 1992 werd daar voor het eerst een witte neushoorn gestroopt. Daarop werd besloten alle witte neushoorns over te brengen naar een klein gedeelte van het park op ongeveer 300 m van het hoofdkwartier van de rangers. Maar de stropers waren hondsbrutaal: in één nacht werden er vlakbij het hoofdkwartier twee drachtige vrouwtjes gedood. Het is zelfs voorgekomen dat stropers een vrouwtje neerschoten en vervolgens ook haar jong doodden omdat er al een klein puntje van zijn hoorn zichtbaar was en ze het kennelijk zonde vonden om ook dat kleine beetje hoorn niet mee te pakken.

De stropers hebben veel neushoorns buitgemaakt, maar dat wil nog niet zeggen dat ze zo maar hun gang konden gaan. De rangers van de parken zochten actief naar stropers en betraptten die ook regelmatig. De stropers zijn evenwel professioneel georganiseerde bendes die goed bewapend zijn, veelal beschikken ze over AK 47 machinegeweren, het zijn dus geen lekkere jongens. De rangers werden derhalve van betere wapens voor-

zien en kregen R5 machinegeweren. Het kwam regelmatig tot vuurgevechten tussen stropers en rangers, waarbij aan beide kanten doden vielen. Het was een ware oorlog.

Een oorlog waarin de natuurbeschermers uiteindelijk de overhand hebben weten te krijgen, want in december 1992 hadden de stropers voor het laatst succes in Swaziland; tot op de dag van vandaag (april 2002) is er in Swaziland geen neushoorn meer gestroopt. Deze ommekeer is niet alleen te danken aan de inzet en goede bewapening van de rangers, maar vooral ook aan een aantal nieuwe wetten die in Swaziland werden ingevoerd om het stropen van wilde dieren terug te dringen. Zo mogen stropers bijvoorbeeld niet meer op borgtocht vrijgelaten worden, hebben de rangers arrestatiebevoegdheid gekregen en zijn de straffen aanzienlijk verzwwaard.

Voor de nieuwe wetgeving zijn de dieren van Swaziland nu in drie categorieën verdeeld:

A. Speciaal beschermde diersoorten – olifant, neushoorn, leeuw

Op het stropen van deze dieren staat minimaal vijf jaar gevangenisstraf en bovendien moet de stroper zorgen voor de vervanging van het gestroopte dier of moet hij een boete betalen ter hoogte van de waarde van het dier. Als hij daartoe niet in staat is, wordt de gevangenisstraf met twee jaar verhoogd.

B. Dieren die het eigendom van de koning zijn

Het doden van een dier uit deze categorie wordt bestraft met een boete van minimaal 4000 emalangi (ongeveer 600 euro) of twee jaar gevangenis. De veroordeelde moet bovendien zorgen voor de vervanging van het gestroopte dier of een extra

boete ter hoogte van de waarde van het dier betalen; kan hij daar niet aan voldoen dan wordt de gevangenisstraf met twee jaar verhoogd.

C. Overige dieren

De stroper wordt bestraft met een boete van minimaal 600 emalangi (ongeveer 90 euro) of zes maanden gevangenis. Afgezien daarvan moet hij zorgen voor de vervanging van het gestroopte dier.

De rangers in de parken van Swaziland hebben de bevoegdheid gekregen om deze wetgeving toe te passen. Koning Mswati III heeft zich persoonlijk sterk gemaakt voor de invoer en de handhaving van deze wetgeving. Door deze maatregelen beschikt Swaziland waarschijnlijk over 's werelds strengste wetgeving tegen de stroperij. Dat is een belangrijke reden waarom de neushoorns in Swaziland momenteel veilig zijn en weer in aantal toenemen. Maar naast een goede wetgeving die ook daadwerkelijk afgedwongen wordt, blijft de inzet van mensen met liefde voor de natuur onontbeerlijk, zeker in een arm land als Swaziland. De parken Mlilwane en Mkhaya zijn eigendom van de familie Reilly, die alle voorzieningen en de salarissen van de rangers uit eigen zak moet betalen. Ze moet dan ook altijd de eindjes aan elkaar zien te knopen, want voor inkomsten is zij voornamelijk afhankelijk van het toerisme en donaties. Een van die donateurs is prins Bernhard, die de uitbreiding van Mkhaya met 2200 ha heeft gefinancierd. Verder is er samenwerking met het Wereld Natuur Fonds en zamelen wij als Neushoorn Stichting Nederland geld in om projecten in de parken van Swaziland mogelijk te maken.

Ik heb me in dit boek vooral gericht op de manier waarop in Swaziland de bescherming van de neushoorns is geregeld, want ik ken de situatie daar uit eigen ervaring goed. In andere landen zijn er echter ook verscheidene pogingen ondernomen die in Swaziland (nog) niet zijn toegepast en die ik hier toch kort wil bespreken, want ze hebben bijgedragen aan het overleven van de neushoorns.

FRAGMENTEN UIT EEN TOESPRAAK VAN KONING MSWATI III MET BETREKKING TOT DE BESCHERMING VAN DE NEUSHOORN IN SWAZILAND

'Ik ben bijzonder verheugd dat ik in de gelegenheid wordt gesteld te spreken over de bescherming van de neushoorn, want dit is een onderwerp dat mij erg na aan het hart ligt, en dat actieve ondersteuning nodig heeft van eenieder die de instandhouding nastreeft van ons natuurlijke erfgoed.

Swaziland heeft op een harde manier geleerd dat het bij natuurbescherming om twee dingen gaat: de stevige, soms harde maatregelen om de hebzucht van criminelen in te dammen en de onwetendheid van vele mensen; en de opvoeding van ons volk terwille van ons allen om de dierenpopulatie en de natuurlijke van God gegeven schoonheid te behoeden.

Ik zou deze gelegenheid willen aangrijpen om uit te leggen hoe we de uitdagingen van de stroperij tegemoet zijn getreden en hoe we die voor een belangrijk deel konden uitschakelen.

In Swaziland werden we geconfronteerd met een keuze tussen rigoureuus, maar rechtvaardig, gebruikmaken van de wet, of accepteren dat het wildeleven in ons land voor eeuwig verloren ging. We kozen ervoor onze wetgeving aan te scherpen zodat stropen economisch gezien onaantrekkelijk werd, en onze uitstekende en toegewijde rangers te ondersteunen bij hun gevaarlijke taken.

Er waren veel culturele en wettelijke uitdagingen die deze strenge wetgeving in de weg stonden; een wetgeving die zich richtte tegen de praktijk van wat in het verleden een geaccepteerde manier van jagen was.

Maar de realiteit was dat ons wildeleven al eerder was uitgeroeid, in de koloniale tijden, en we onderkenden dat ons brandpunt nu gericht moest zijn op het opnieuw uitzetten en instandhouden. Het is de grote verdienste van ons parlement dat deze waarheid onderkend werd waardoor wetten totstand konden komen die nu de vereiste bescherming bieden.

Deze wetten, en de professionaliteit van onze rangers, keerden een situatie van 80% verlies van onze neushoornpopulatie tus-

sen 1988 en 1992, tot een nieuwe tijd waarin niet een neushoorn door stropershandoen het leven liet. Op gelijke dramatische wijze is het stropen van andere diersoorten sedert 1992 met 90% gereduceerd.

Nadat de stroperij eenmaal tot staan was gebracht, hebben we onze aandacht gericht op het opnieuw uitzetten. Dat alles met de steun van veel lokale en internationale vrienden, die het toegewijde werk van Ted Reilly – of 'Machobane' zoals wij hem kennen – zijn gezin en zijn staf ondersteunden.

De Republiek Taiwan nam kennis van onze pogingen en president Lee bracht het balletje aan het rollen door heel genereus, in naam van het Chinese volk, zes zwarte neushoorns te schenken. Voorbereidingen voor meer steun zijn in gang gezet.

Al onze genereuze donors wil ik mijn diepe dankbaarheid betuigen. Het eindresultaat is dat ons kleine koninkrijk thans de zesde grootste zwarte neushoorn- en de zevende grootste witte neushoornpopulatie van de wereld beschermt. Ik ben van mening dat we trots mogen zijn op die prestatie, maar tegelijkertijd is het een droevige constatering bij de omvang van het afslachten van neushoorns in andere delen van de wereld.'

Zijne majesteit, Koning Mswati III

Zo is men in Zimbabwe in 1994 begonnen met een project ter bescherming van de neushoorns door middel van radio-collaring. Daarbij werd om de nek van de neushoorn een band met een zendertje geplaatst. Voor het project van start ging, is het eerst uitvoerig besproken, want er zaten nogal wat haken en ogen aan. Ten eerste vroeg men zich af hoe groot de kans van slagen was (hoelang blijft zo'n band zitten?). Maar uiteraard speelden ook de kosten een belangrijke rol (\pm \$ 100.000 voor 60 collars, een helikopter voor het traceren van de dieren en een ontvangstset. Daarnaast was er ook nog geld nodig voor het huren, uitrusten en trainen van rangers en voor allerlei activiteiten als regelmatige visuele waarnemingen per helikopter) en hiertoe moesten allerlei fondsen worden aangesproken. Een belangrijke vraag was natuurlijk ook welk effect de actie op de vruchtbaarheid van de vrouwtjes zou hebben (verdoven/verplaatsen voor het aanbrengen van de collars)

Dit collar-project heeft vijf jaar geduurd en werd toen geëvalueerd. Uit onderzoek bleek de kans groot dat een neushoorn zijn collar verliest; het ding moet uiteraard goed passen wil het lang om de nek blijven zitten. De kosten voor het passen en opnieuw aanbrengen van een collar bleken veel te hoog. Zo'n 15% van de neushoorns raakte gewond door de collars. Dit varieerde van lichte verwondingen tot diepe vleeswonden achter de oren van het dier. Het verdoven en verplaatsen van de dieren voor het aanbrengen van de collar had wel degelijk invloed op de vruchtbaarheid van de vrouwtjes. Volgens de uitvoerders van dit project was deze strategie onaanvaardbaar. Men kwam tot de conclusie dat het beter was om de nadruk te leggen op het financieren van goed getrainde, goed gemotiveerde en goed geëquipeerde rangers die niet-verstorende technieken gebruiken voor hun observaties.

Dit voorbeeld laat zien dat projecten kunnen mislukken, ook nadat er veel geld en tijd in is gestoken, maar ze zijn toch belangrijk omdat ook de natuurbescherming alleen met vallen en opstaan verder komt.

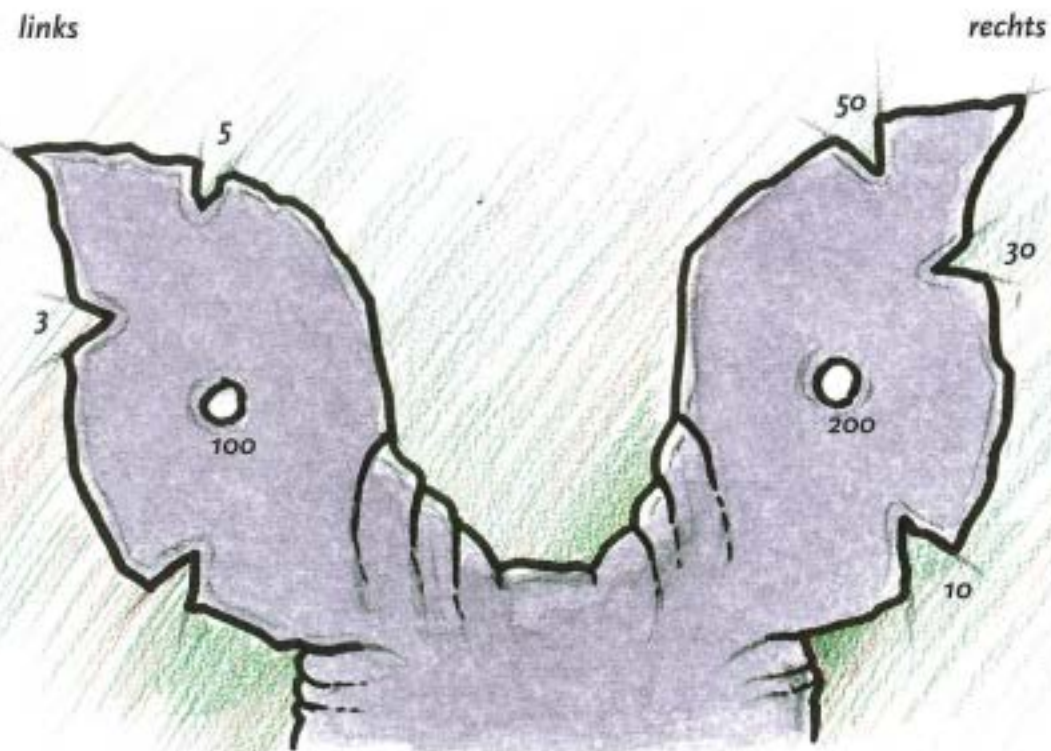
Gelukkig zijn er ook vergelijkbare projecten geweest die wel succes hebben opgeleverd. Zo is men er bijvoorbeeld in Zuid-

Afrika toe overgegaan om zenders in de hoorns van de neushoorns aan te brengen. Deze techniek wordt vooral toegepast als identificatiemethode in de parken in Natal. In Swaziland is het nog niet zover, maar er is daar al wel een codeaflaesapparaat. Hiermee kunnen in beslag genomen hoorns geïdentificeerd worden.

Identificatiemethode voor zwarte neushoorns

Voorbeeld identificatie codes:

Een permanente identificatiemethode is het aanbrengen van inkepingen in de oren. Het uitgesneden stukje oor wordt in de vriezer bewaard om door middel van DNA de identiteit van een individueel dier vast te stellen. Identificatie in het veld is belangrijk om biologische gegevens van individuele dieren te verzamelen.

Het linkeroor wordt gebruikt voor enkele nummers (0-9).
Het rechteroor voor tientallen

Een vorm van bescherming die steeds vaker voorkomt en veel succes heeft, is het openen van parken door particulieren, waar neushoorns grotere overlevingskansen hebben omdat ze er goed beschermd worden. De parken zijn relatief klein, waardoor mannetjes en vrouwtjes elkaar eerder tegenkomen en dat is goed voor de voortplanting. Vooral in Zuid-Afrika zijn veel boeren die wilde dieren, waaronder neushoorns, in privé-bezit hebben. Maar het komt ook voor in Zimbabwe, terwijl de parken van Ted Reilly in Swaziland in wezen ook zo begonnen zijn.

In Kenia en Zimbabwe zijn dieren uit grote parken naar kleinere nationale of particuliere parken overgeplaatst. Hierdoor is de trefkans tussen de dieren groter en gaat de voortplanting sneller. In Zimbabwe zijn, toen het stropen helemaal uit de hand begon te lopen, zelfs neushoorns overgebracht naar een dierentuin in Australië, alwaar het klimaat hetzelfde is. Dat was uiteraard een kostbare aangelegenheid.

OSSENIKKERS, PARASIETEN EN MESTKEVERS

In en op de huid van zowel witte neushoorns als zwarte neushoorns leven veel parasieten. Bloedzuigende vliegen zwermen om de neushoorns heen en teken zuigen zich vast in de huid. Om zich van de parasieten te kunnen ontdoen, neemt de neushoorn regelmatig een modderbad. De modder vormt een dikke laag op de huid en als die is opgedroogd schurkt de neushoorn tegen boomstronken om de opgedroogde modder met daarin de parasieten los te schuren.

Ook wordt de neushoorn regelmatig vergezeld door ossenpikkers. Dit zijn kleine vogeltjes met een gele of rode snavel die hun voedsel vinden op de huid van onder andere de neushoorn. Zij hebben scherpe klauwen met nageltjes waarmee ze zich vast

kunnen houden aan de neushoorn, terwijl zij zich voeden met teken en andere parasieten.

De ossenpikkers vormen ook het alarmsysteem voor de neushoorn. De diertjes vliegen onder luid gepiep op als er gevaar dreigt en waarschuwen zo de neushoorn.

Naast de ossenpikker is er nog een tamelijk onwaarschijnlijk dier dat de neushoorn helpt parasieten te verwijderen: schildpadden, die in diverse waterplaatsen in Mkhaya leven. Als een neushoorn in het water ligt, eten schildpadden de teken uit de huidplooien, bilspleet en/of vagina van de neushoorn.

De zwarte neushoorns in Zululand, Kruger Park en Swaziland hebben last van zweren op de flanken, borst, nek en bovenkant van de voorpoten. De zweren worden veroorzaakt door vliegen die parasitaire draadwormen overbrengen in wondjes. De

wonden zijn oppervlakkig en veroorzaken lichte irritatie bij de neushoorn. Deze gaat schuren tegen boomstronken en stenen, waardoor de wonden verergeren. De positie van de wonden op het lichaam van de neushoorn heeft te maken met de leeftijd van het dier. De verwondingen beginnen op de flanken en verspreiden zich naar de borst als het dier ouder wordt (een zes jaar oude neushoorn in Mkhaya heeft bijvoorbeeld nog geen

zweren op de borst). Als een neushoorn gestresst raakt, hebben de wonden de neiging te verergeren en ontstaan er nieuwe infecties. Soms leggen vliegen eieren in de zweren waaruit zich larven ontwikkelen. De vliegenlarven overleven normaliter het schuren van de neushoorn tegen bomen niet. Ossenspikkers eten de vliegenlarven en losse stukjes huid en vlees, maar zij zijn niet de reden waarom een wond niet heelt. Dat komt doordat de draadwormen in de wond blijven zitten.

De worm wordt verspreid door een nog onbekende bijtende vlieg, die specifiek de zwarte neushoorn uitzoekt; bij witte neushoorns komen de zweren niet voor. De vlieg komt in vochtige klimaatgebieden voor. In de droge woestijn van Damara-land hebben de zwarte neushoorns geen last van deze draadwormen.

Mestkevers

In de regentijd, wanneer de grond zacht wordt en het voor mestkevers gemakkelijker is om zich een weg naar buiten te graven, komen deze dieren overal tevoorschijn. Ze vliegen naar mesthopen van neushoorns. Van de uitwerpselen draaien de mestkevermannetjes balletjes. Ze lopen op hun voorpoten en duwen met de achterpoten de bal voort. Vaak zit het vrouwtje er bovenop. Het lijkt wel of zij aanwijzingen over de richting geeft. Het mannetje duwt de bal, ook wel de mestpil genoemd, naar een plek waar de aarde zacht is en hij een gat en een onderaardse gang kan graven. Het mestballetje wordt in de gang gerold, waarna het vrouwtje haar eitjes erin legt. Het mannetje en vrouwtje blijven ook onder de grond om de eitjes tegen vijanden te beschermen. Enige tijd later komen de eitjes uit en de kleine mestkevertjes hebben dan direct voldoende voedsel.

DE RANGERS

Als we praten over natuurbescherming dan hebben we het altijd over organisaties als het WNF, over de rol van de overheid en spreken we met bewondering over mensen als Ted Reilly, die het voortouw nemen en die onze volle bewondering zeker verdienen. Maar er is een categorie waar we veel minder vaak over horen, maar die een even belangrijke rol speelt en zonder wie de natuurbescherming in Afrika niet zou kunnen bestaan: de rangers. Ik heb grote bewondering voor deze mensen en wil derhalve dit hoofdstuk aan hen wijden, want zonder de rangers zouden de natuurparken in Afrika leeg zijn. Want het zijn de rangers die vaak met gevaar voor eigen leven de dieren beschermen tegen de stropers, die vooral in de jaren zeventig en tachtig met ongehoorde brutaliteit en gewelddadigheid diersoorten hebben afgeschoten waar geld aan te verdienen viel. De stropers zijn vaak zwaarbewapend met automatische geweren als de AK-47, die door de talrijke burgeroorlogen in

Afrika op ruime schaal voorhanden zijn. Door een combinatie van wetgeving en een betere uitrusting hebben de rangers in ieder geval in zuidelijk Afrika uiteindelijk de overhand weten te krijgen in wat gerust een oorlog genoemd mag worden, en waarin talrijke mensen zijn gesneuveld.

In Swaziland werken tientallen rangers in de natuurparken. Ze zijn bewapend met MR-5 machinegeweren om de dieren in het park te beschermen tegen ongewenste indringers. De rangers zijn verdeeld in twee rangen; er zijn hoofd-rangers, die een groen uniform dragen, en gewone rangers, die een bruin uniform dragen. De rangers werken vijf weken achter elkaar waarin ze 24 uur per dag beschikbaar moeten zijn, daarna hebben ze

vijf dagen vrij. Per jaar hebben ze daarnaast dertig verlofdagen, die ze in een keer op kunnen nemen. De rangers werken verspreid over de verschillende secties van de parken. In elke sectie bevindt zich een rangerpost, alwaar ze tevens wonen.

De werkzaamheden van een ranger in het Mkhaya Game Reserve bestaan voor een belangrijk deel uit patrouilleren. Er zijn diverse soorten patrouilles; bij een algemene patrouille observeren de rangers de dieren die ze tijdens de patrouille tegenkomen, controleren ze de hekwerken en zoeken ze naar sporen van indringers; dat zijn natuurlijk in de eerste plaats stropers, maar ook honden worden bijvoorbeeld als indringers beschouwd omdat ze wild pakken en verstoren. Ik ben eens met de rangers op patrouille geweest toen ze sporen van een hond ontdekten en dat betekende net zolang de sporen volgen tot het dier gevonden was. Toen we de hond uiteindelijk ontdekten, was die al buiten het park op de openbare weg, waar ook zijn baas met een aantal geiten liep. Buiten het park hebben de rangers niet meer de bevoegdheid de hond aan te pakken en moesten ze zich beperken tot het waarschuwen van de eigenaar, wiens naam en adres werden genoteerd. Hij was een oude bekende die in het verleden weleens gestroopt had.

Naast deze dagpatrouilles zijn er ook nachtpatrouilles, die grotendeels dezelfde werkzaamheden vervullen. Vooral met volle maan worden de nachtpatrouilles frequent uitgevoerd, omdat in het verleden vooral dan veel dieren werden gestroopt, daar de stropers dan gebruik kunnen maken van het licht van de maan.

Naast deze algemene patrouilles zijn er ook nog speciale patrouilles die een specifiek doel hebben; zo zijn er bijvoorbeeld zwarte-neushoornpatrouilles. De rangers zoeken dan gericht naar zwarte neushoorns om ze te observeren, en wanneer er bijzonderheden zijn, worden die aan de leiding gerapporteerd. Natuurlijk houden de rangers ook dan hun ogen open, want ze blijven altijd alert op sporen van indringers, maar dit type patrouille is toch vooral bedoeld om inzicht te krijgen in hoe het de dieren van het park vergaat.

De bewaking bestaat evenwel niet alleen uit hekwerken en patrouilles, want op diverse strategische plaatsen in het park zijn hoge wachttorens gebouwd die 's nachts door de rangers

worden bemand. Zo letten ze bijvoorbeeld op lichtjes in het park die er niet thuishoren en op andere activiteiten die om actie vragen. Zodra er sporen van stropers worden ontdekt, proberen de rangers ze op te sporen en te arresteren. Dat gaat niet altijd even gemakkelijk, want als ze niet al verdwenen zijn, zullen ze zich vaak heftig en met veel geweld verzetten. Zo'n confrontatie met stropers is dan ook diverse malen uitgelopen op schietpartijen waarbij zelfs rangers werden gedood.

Om het de stropers moeilijker te maken, bestaan er geen vaste afspraken over tijdstip en plaats van patrouilles en ook het bemannen van de wachttorens vindt in een onregelmatig patroon plaats, zodat de stropers nooit weten waar de rangers zijn, terwijl de dieren 24 uur per dag in de gaten kunnen worden gehouden.

Als de rangers tijdens een van hun patrouilles een ziek of gewond dier ontdekken, rapporteren ze dat uiteraard aan de leiding. Daarna wordt er actie ondernomen, want bij bedreigde diersoorten telt elk exemplaar dat overleeft en besmettelijke ziekten kunnen ook nog eens een hele populatie decimeren en dat kan men zich niet veroorloven nu de druk op de wildstand al zo hoog is. Na het bepalen van de aanpak vangen de rangers het zieke of gewonde dier en helpen bij de behandeling.

Ten slotte zijn er nog diverse activiteiten waarbij de rangers assistentie verlenen, zoals het vangen en verplaatsen van dieren, het bestrijden van bosbranden en het infiltreren in stropersbendes.

Er worden strenge eisen gesteld aan mensen die in Mkhaya als ranger worden aangesteld. In het park lopen ten slotte neus-

hoorns en andere bedreigde diersoorten rond en daarom moet men goed opletten wie men in het park toelaat om te werken. Niet iedereen komt met even goede bedoelingen vragen om een baan als game ranger. De jongens die aangenomen worden, beginnen helemaal onderaan de ladder en moeten eerst gedurende een à twee jaar aantonen inderdaad over het doorzettingsvermogen te beschikken om ranger te worden. Tijdens deze periode worden ze opgeleid door een ervaren ranger. Als ze getoond hebben geschikt te zijn voor het werk, mogen ze vervolgens zelfstandig patrouilles uitvoeren.

Als ranger ben je verantwoordelijk voor het wel en wee van de dieren in het park. De rangers voelen deze verantwoordelijkheid en zijn stuk voor stuk trots game ranger te mogen zijn. Zij moeten ook dapper zijn, want ze kunnen in gevaarlijk situaties verzeild raken. Een stroper heeft vaak niets te verliezen en zal dan ook niet aarzelen om als eerste een wapen te trekken. De meeste rangers in Mkhaya zijn uitgerust met AK-47 en MR-5 machinegeweren en zijn bevoegd deze te gebruiken. Zij hebben van de koning speciale rechten gekregen, hetgeen hen in staat stelt hun wapens te gebruiken en mensen te arresteren ingeval dit nodig mocht zijn.

Een dag op pad met een ranger in Mkhaya: op zwarte-neushoornpatrouille

's Ochtends om 6.00 uur werd ik opgehaald door de rangers Phillemon en Benjamin. Gewapend met veldflessen water en mijn fotoestel gingen we op pad voor een zwarte-neushoornpatrouille. Ik was nogal opgewonden, want ik hoopte dat het vandaag zou lukken om een paar mooie foto's van de neushoorns te maken. Het is erg moeilijk om zwarte neushoorns te fotograferen omdat ze zich meestal in dicht struikgewas schuilhouden. Terwijl de zon steeds feller begon te schijnen, liepen we urenleng door een drooggevalle rivier en door stelkelbosjes en hoog gras; we kwamen steeds weer op hetzelfde punt uit zonder een neushoorn te zien. Terwijl de sporen toch duidelijk aanwezig waren: afgebeten takjes, verse hopen mest en voetsporen. Het zweet stond me inmiddels op het voorhoofd en ik kreeg steeds meer respect voor Phillemon en Benjamin, ze leken haast onvermoeibaar, bleven sporen zoeken en boekten daarom uiteindelijk ook resultaat, want opeens zagen we moeder Nice One met haar kalf in de bosjes. Ze stond rustig te

eten en had geen idee dat wij er ook waren. Benjamin controleerde de windrichting en gebaarde dat wij in een boog om de neushoorn heen moesten lopen, want de wind stond in haar richting en het reukorgaan is het best ontwikkelde zintuig van de neushoorn, zodat ze ons zou ruiken als we recht door zouden blijven lopen. Voorzichtig slopen we dichterbij. Zij hoorde het kraken van takjes en haar oren schoten heen en weer. We konden niet te dichtbij komen, want ze had ons al in de gaten en sloeg op de vlucht. Waarschijnlijk ging ze op zoek naar een rustig plekje om een middagdutje te doen. Neushoorns zijn het actiefst in de vroege ochtenduren en aan het einde van de middag. De rest van de dag liggen zij te rusten in het dichte struikgewas, waar ze erg moeilijk te vinden zijn.

's Middags ging ik met ranger Michael mee om in een andere sectie op zoek te gaan naar de zwarte neushoorn Shakka. Het was tegen zonsondergang en we hadden al een tijdje gelopen voordat we hem zagen, rustig knabbelend aan een tak. We slopen dichterbij, maar wisten dat we vooral bij Shakka erg op onze hoede moesten zijn, want hij is erg nieuwsgierig en zou, als hij ons zou horen, niet wegrennen, maar juist naar ons toe komen. Ik had al een dikke boom uitgezocht waar ik in zou klimmen als hij mij te dicht zou naderen. Het duurde niet lang of Shakka kreeg ons in de gaten, waarschijnlijk hoorde hij het klikken van mijn camera. Voetje voor voetje kwam hij dichterbij, waarbij hij een snuivend geluid maakte. Wij liepen langzaam achteruit in de richting van de boom. Het zicht van een neushoorn is erg slecht; op een afstand van 10 m kan hij een stilstaand persoon niet onderscheiden van een boom en omdat de ogen aan de zijkant van de kop zitten, kan hij niet recht vooruit kijken, maar zijn gehoor en zijn reuk zijn uitstekend. Shakka kwam op het geluid van de onder onze voeten krakende takjes af en we moesten maken dat we wegkwamen. Wij renden zo snel mogelijk naar een boom en klommen omhoog. Nooit geweten dat ik zo goed bomen kon klimmen! Shakka stond snuivend met zijn neus in de lucht onder mijn boom en

besloot toen de benen te nemen. Met kloppend hart klom ik weer naar beneden, de neushoorn was weg en ik had schitterende foto's kunnen nemen.

's Avonds rapporteerden de rangers welke neushoorns er waren gesignaleerd en wat hun activiteiten waren. Er waren gelukkig geen bijzonderheden

Eco volunteer project 'Rhino Rescue Experience' in Mkhaya Game Reserve

Iedereen die actief betrokken wil zijn bij natuurbehoud kan als *eco volunteer* meehelpen in Mkhaya Game Reserve. In 1995 werd daar het project Rhino Rescue Experience gestart. Het biedt een unieke ervaring, want je werkt achter de schermen van het reservaat samen met de rangers, die je een heleboel zullen leren over de dieren, bomen en planten in het gebied.

De werkzaamheden zijn heel divers. Een aantal voorbeelden:

- zwarte-neushoornpatrouille; op zoek naar zwarte neushoorns om ze te observeren;
- hekwerkpatrouille; het controleren van de hekwerken in de diverse secties in het reservaat en een helpende hand bieden wanneer ze gerepareerd moeten worden;
- het vrijmaken van wegen; in de hoofdsectie loopt een kudde olifanten, die regelmatig bomen omver duwt. Soms komen de bomen op de wegen waar ook de toeristen worden rondgereden. De *volunteers* maken de weg vrij van bomen;
- bij volle maan op nachtpatrouille en op andere nachten vanaf de wachttorens kijken of er misschien lichtjes in het park zijn die er niet thuishoren;
- niet-inheemse struikgewassen verwijderen;
- zaden van bomen verzamelen;
- nieuwe bomen aanplanten;
- helpen bij het verzorgen van dieren in de boma's (mest ruimen, gras snijden), deze dieren kunnen ziek zijn en worden ter observatie of behandeling in boma's gehouden;
- als *volunteer* meegaan met Mick Reilly als hij in het park een ziek dier gaat behandelen;
- helpen met het vangen en/of verplaatsen van dieren met een helikopter en gespannen zeilen. Dit gebeurt bijvoorbeeld na de winter als het nog erg droog is en er te weinig voedsel is. Dieren worden dan verplaatst naar andere secties waar meer voedsel is;
- branden van oud gras. Gedurende een bepaalde periode in

het jaar (einde van de winter) wordt in bepaalde secties van het park het oude gras op een verantwoorde manier in brand gestoken, zodat er na de eerste regenval direct nieuw gras kan opschieten;

- en verder alle voorkomende hand- en spandiensten.

Alles wordt te voet gedaan en je bent altijd onder begeleiding van een ranger. Het voordeel van de benenwagen is dat je heel

dicht bij de dieren komt en ze in alle rust kunt bekijken en fotograferen. Het is een geweldige ervaring, je leert het park en de dieren en alles wat er bij het beheer komt kijken echt kennen in plaats van aan de oppervlakte te blijven als een toerist, die in een Landrover door het park wordt gereden. Het is vooral buitengewoon spannend omdat je constant op je hoede moet blijven, zodat je niet per ongeluk tussen een kudde olifanten belandt.

Je verblijft in een kamp op een unieke plek midden in de bush waar geen toeristen komen. Verwacht geen luxe, maar alles wat je nodig hebt is aanwezig. Je slaapt in een tent die je, indien nodig, deelt met een andere *eco volunteer*. In de keuken staan kisten waarin het voedsel wordt opgeslagen, zodanig dat er geen dieren bij kunnen. Er is een toilet en zelfs een douche met stromend (koud) water. In het hele park is geen elektriciteit aanwezig, dus koelkasten en dergelijke zijn er niet. De *eco volunteers* koken gezamenlijk.

Het kamp ligt aan een rivier die het grootste deel van het jaar droog staat. In het gebied komen neushoorns en diverse andere dieren voor, die ook langs en door het kamp trekken.

Alles bij elkaar is het een bijzondere ervaring. Als *eco volunteer* help je het park op twee manieren: je zorgt voor inkomsten (80% van de reissom komt ten goede aan het park) en je verricht nuttig werk. Je kunt als *eco volunteer* minimaal twee weken en mag maximaal vijf weken blijven. Je hebt erg veel contact met de rangers. Zij hebben ontzettend veel kennis van de natuur en de dieren in het park. Als je belangstelling toont, zijn ze bereid je veel te vertellen, waarbij zij het op hun beurt leuk vinden om te horen hoe het leven in bijvoorbeeld Nederland is.

Wil je meer informatie over het *eco volunteer*-project Rhino Rescue Experience of geheel vrijblijvend een diapresentatie of videovoorstelling over het project bijwonwn, dan kun je contact opnemen met de Neushoorn Stichting Nederland.

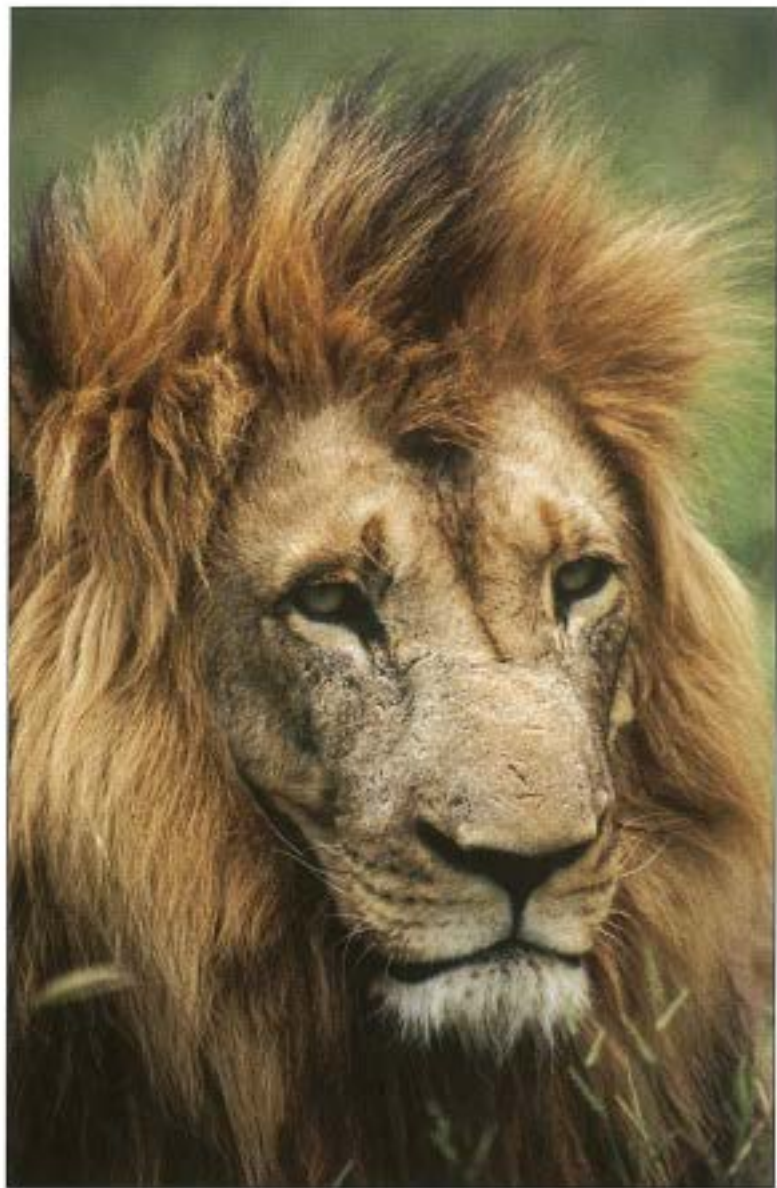
Dankwoord

Nu het fotoboek gereed is, wil ik iedereen bedanken die mij heeft geholpen met de totstandkoming ervan. Allereerst de dieren en mensen van de Biggame Parks in Swaziland bedankt voor jullie eindeloze geduld en hierbij excuses aan de rangers voor het soms in gevaar brengen van hun leven. We hebben menigmaal moeten rennen naar de dichtstbijzijnde boom als een neushoorn een uitval naar ons deed omdat hij vond dat we te dichtbij kwamen. Koning Mswati III bedankt voor uw actieve betrokkenheid bij de bescherming van de wilde dieren in uw schitterende land. Max en Jan bedankt dat jullie deze droom voor mij hebben laten uitkomen. Joost bedankt voor je hulp achter de schermen. Z.K.H. Prins Bernhard bedankt voor uw voorwoord in dit boek en uw persoonlijke steun aan de familie Reilly en de Biggame Parks in Swaziland. D^r. Nico van Strien, specialist op het gebied van de Aziatische neushoornsoorten, en John Vos en Lars van den Hoek Oostende van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren van Naturalis Natuurhistorisch Museum te Leiden, bedankt voor jullie bijdragen aan de tekst. Sponsors, met name Fotovaklab Gallery te Noordwijk, bedankt voor de steun aan de Neushoorn Stichting Nederland. En ten slotte Ingrid en Ilse voor jullie begrip, geduld en ondersteuning. Ik ben ontzettend trots dat met de hulp van jullie allemaal mijn droom om een eigen fotoboek over neushoorns te maken is uitgekomen. Dank jullie wel!

Raymond 'Bhejane' van der Meer

Foto genomen vanuit boom

Voor meer informatie over de neushoorn en ook waar ze zoal te zien zijn kun je de website van de Neushoorn Stichting Nederland raadplegen.

Neushoorn Stichting Nederland
Postbus 138
2300 AC Leiden
Tel. 071-5764536
e-mail: info@neushoornstichting.nl
www.neushoornstichting.nl

In dit prachtige fotoboek laat fotograaf RAYMOND VAN DER MEER u kennismaken met zijn passie voor de neushoorn, een dier dat al meer dan dertig miljoen jaar op aarde voorkomt. Met de oprichting van de Neushoorn Stichting Nederland kwam een droom uit om werkelijk iets te gaan doen voor de bescherming van deze bedreigde diersoort.

Het is de oerkracht en de haast prehistorische uitstraling van het dier die zo tot de verbeelding spreken en aan de hand van dit boek hoopt VAN DER MEER duidelijk te maken waarom deze machtige dieren onze bescherming behoeven.

ISBN 90-389-1227-7

9 789038 912271